

МОЈА ДОМОВИНА

ПРИРОДА И ДРУШТВО ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

4

НОВА ШКОЛА

САДРЖАЈ

МОЈА ДОМОВИНА ДЕО СВЕТА

Србија - моја домовина	4
Симболи Републике Србије	5
Београд - главни град Србије	6
Рељеф - изглед наше домовине	8
Воде Србије.....	10
Бање	12
Клима	14
Национални паркови	16
Резервати и споменици природе	18
Становништво	20
Ми смо деца једног света	22

СУСРЕТ С ПРИРОДОМ

Подела живог света на царства	24
Флора и фауна наше земље	26
Домаће животиње и гајене биљке	28
Ретке и угрожене биљке и животиње.....	30
Рад - свесна активност човека.....	31
Прилагођавање биљка и животиња.....	32
Упознај себе и друге.....	34
Здравље је највеће богатство	36
Одговоран однос према себи и другима	38

ИСТРАЖУЈЕМО ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ

Кретање	40
Величина сенке	42
Висина звука	43
Различити материјали - различита својства	44
Наелектрисање материјала	46
Смањење или повећање дејства магнета	47
Растворљивост материјала	48
Смеше	49
Промене материјала	50

РАД, ЕНЕРГИЈА, ПРОИЗВОДЊА И ПОТРОШЊА

Природна богатства	52
Природне сировине	54
Горива	56
Извори енергије	58
Делатности људи у равничарским крајевима ...	60
Делатности људи у планинским крајевима	61
Од сировине до производа	62
Производња и потрошња	63

ОСВРТ УНАЗАД - ПРОШЛОСТ

Прошlost	64
Трагови прошлости	66
Србија у доба Немањића	68
Долазак Турака на Балканско полуострво	70
Живот Срба у Турском и Аустријском царству	71
Борба српског народа за ослобођење од Турака.....	72
Живот у Србији некада	74
Србија у XX веку	76
Живот у Србији данас	80

■ Србија - путовање кроз време

МОЈА ДОМОВИНА

ПРИРОДА И ДРУШТВО ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

НАША ЗЕМЉА

Гледај, брацо, у даљине,
где високо брда стоје,
гледај опет поља равна:
домовина наша то је.

Ми волимо своју земљу,
ту нас драга роди мати.
За читаво благо света
нећемо је ником дати.

Сви се њоме поносимо,
и биће нам увек мила,
као што је од давнина
дедовима нашим била.

За нас лепше нигде нема,
гледај, брацо, у даљине,
увек гледај лепу слику
наше драге домовине.

Никола Милићевић

ДА СЕ ЛАКШЕ СНАЂЕШ У УЏБЕНИКУ
ПОМАЖУ ТИ ОВИ ЗНАЦИ:

ИСТРАЖУЈ, ЕКСПЕРИМЕНТИШИ

ИСПРИЧАЈ, ОБЈАСНИ, ОДГОВОРИ

ЗАПАМТИ

НАПИШИ, НАЦРТАЈ, ОБОЈ

ЗА РАДОЗНАЛЕ

СРБИЈА - МОЈА ДОМОВИНА

Посматрај карту и пронађи Републику Србију.

Назив наше државе је Република Србија. Она има веома повољан географски положај. Налази се у југоисточном делу Европе, на Балканском полуострву. Раскрсница је важних копнених, водених и ваздушних путева. Кроз нашу државу тече велика европска река - Дунав, тако да је Србија воденим саобраћајем повезана с више држава.

Свака држава има своју територију која је од других држава одвојена утврђеном границом. На карти су границе обележене одговарајућим картографским знаком. Осим територије, свака држава има: становништво, званични језик, симболе, монету и организацију власти.

Посматрај географску карту и напиши с којим државама се граничи Република Србија. На којим странама света се налазе те државе?

На северу се граничи _____

СИМБОЛИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Свака држава има своје симболе или ознаке. Најважнији државни симболи су: застава, грб и химна.

Застава Републике Србије

Грб неке државе је слика једног или више детаља који су карактеристични за ту државу.

Велики грб Републике Србије

Опиши грб.

Мали грб Републике Србије

Застава се истиче приликом државних празника, великих спортских такмичења и разних свечаности. Када се изражава жалост, застава се спушта на пола копља.

Напиши када се још застава истиче.

Химна је службена државна песма која се изводи у свечаним приликама. Химна Републике Србије је „Боже правде“.

Боже правде Текст: Јован Ђорђевић
Музика: Даворин Јекић

Сачувај

Бо-же прав-де ти што спа-се од про-па-сти до- сад нас
чу-и од сад на-ше гла-се и од сад нам бу-ди спас!
Мој-ном ру-ком во-ди, бра-ни бу-ду-ћно-сти ср-пске брод
Бо-же спа-си, Бо-же чу-вај ср-пску зе-мљу срп-ки род
срп-ске земље Бо-же чу-вај мо-ди-ти-се
срп-ски род

Када се изводи химна, треба стајати мирно, јер се тако исказује поштовање према одређеној држави. По завршетку химне, никада се не аплаудира.

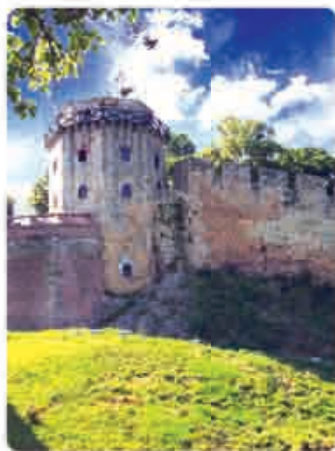
БЕОГРАД - ГЛАВНИ ГРАД СРБИЈЕ

ГЛАВНИ ГРАДОВИ

Главни градови
зато су главни
што су давни,
велики, славни
што сви имају
по неку реку,
што су ко срце
у човеку.

Сваки народ
у главном граду
има школе,
фабрике, владу,
галерије
најлепших слика
и много, много
становника.

Ранко Симовић

Ушће Саве и Дунава

Победник

Београд је главни град Републике Србије. Настао је на изванредном месту, на ушћу Саве у Дунав. Има веома повољан географски положај. Налази се на важној раскрсници путева између Европе и Блиског истока. Због свог значајног географског положаја, вековима је био изложен разним освајачким походима. Много пута је паљен и рушен, али увек обнављан. Сада је то велик и модеран град који има богато културно-историјско наслеђе.

У главном граду се налазе најзначајније државне институције и амбасаде разних земаља. Он је универзитетски град и седиште Српске академије наука и уметности. У њему се налазе Народни музеј, Народно позориште, Народна библиотека, Народна банка, Архив Србије и друге значајне установе.

Народни музеј

Народно позориште

Народна библиотека

Бели двор

Архив Србије

Патријаршија

Стари двор

Храм Светог Саве

Конак кнегиње Љубице

Српска академија наука и уметности

Народна скупштина

РЕЉЕФ - ИЗГЛЕД НАШЕ ДОМОВИНЕ

На географској карти Републике Србије јасно се може уочити да наша земља има разноврстан рељеф.

На северном делу наше домовине налази се део Панонске низије. Њени делови се налазе и јужно од Саве и Дунава, где су широким речним долинама повезани с планинском регијом.

Војводина је најнижи део Панонске низије. Испресецана токовима великих река Дунава и Тисе, она је подељена на три регије: Банат, Бачку и Срем.

На неким деловима простране равнице налазе се пешчаре. Најпознатије су Делиблатска пешчара и Суботичка пешчара.

Осим Панонске низије и долина дуж речних корита, у Србији се налазе и друге простране равнице. То су најчешће котлине, равна удубљења окружена планинама. Најпознатије су Врањска, Лесковачка и Нишка котлина, које се налазе на југу Србије.

Мачва је пространа плодна равница, која се налази између Дрине и Саве и Поцерине.

Поморавље обухвата широку долину реке Велике Мораве.

Брдско-планински предели се надовезују на равничарске пределе. Ови предели се међусобно разликују по висини, по разноврсности биљног и животињског света и осталим природним богатствима. Због природних лепота, чистог ваздуха, културно-историјских споменика и скијашких терена, нашу земљу посећују многобројни туристи.

Ниске планине (висине до 1000 метара надморске висине) су богате шумом и пашњацима. Шума је углавном листопадна. Букове и храстове шуме покривају највећи део ових планина. На обронцима се налази обрадиво земљиште, на којем се гаје пољопривредне културе.

Планине високе од 1000 до 2000 метара надморске висине су богате рудама, шумом и пашњацима. У нижим пределима расте листопадна, а у вишим четинарска шума.

Пронађи на географској карти Војводину и напиши који простор заузимају:

Банат _____

Бачка _____

Срем _____

Пешчаре су: _____

На географској карти пронађи планине и њихове називе напиши на линијама.

Наше најпознатије планине су: _____

Објасни шта су стајаће, а шта текуће воде.
Пронађи на карти наше највеће реке и језера.

Значајно природно богатство наше земље су воде: реке, језера, бање, изворишта... Разнолик рељеф утицао је на стварање различитих речних токова. Равничарске реке имају широка корита и теку споро. Планинске реке су брзе и својом снагом просецају себи пут. Воде наших река се користе за градњу хидроцентрала, као водени путеви, служе за водоснабдевање насеља, за наводњавање земљишта...

Дунав је међународна река која протиче кроз северни део наше земље. У Панонској низији Дунав је мирна, широка и равничарска река. Недалеко од Кладова, преграђен је великом браном, где је подигнута хидроелектрана. Због тога је његово корито у Бердапској клисури претворено у дуго и дубоко вештачко језеро различите ширине. Највеће притоке Дунава у нашој земљи су Тиса и Тамиш са леве, и Сава, Велика Морава и Тимок с десне стране.

Тиса улази у нашу земљу из Мађарске и улива се у Дунав код Старог Сланкамена. Тамиш утиче у нашу земљу из Румуније и тече кроз Банат.

ЛЕГЕНДА

- река
- језеро
- бања
- бара
- канал

Пронађи и остале реке које се налазе у Војводини. Њихова имена напиши на линији.

У Војводини је изграђен велики систем канала Дунав-Тиса-Дунав и много мањих канала. Због чега се граде канали?

Река Сава се улива у Дунав код Београда. Највећа притока реке Саве је Дрина. Наша најдужа река је Велика Морава. Она настаје од Јужне Мораве и Западне Мораве које се састају код Сталаћа. Велика Морава се улива у Дунав.

Велика Морава

Пронађи на географској карти притоке Велике Мораве, а затим их напиши на линији.

Притоке Јужне Мораве су Власина, Нишава, Топлица и друге. Највеће притоке Западне Мораве су реке Ибар и Расина.

Тимок је највећа река у источној Србији. Настаје спајањем Белог Тимока и Црног Тимока. Код ког града се спајају Црни Тимок и Бели Тимок?

Највише река се улива у Дунав и оне припадају сливу Црног мора. Река Бели Дрим припада сливу Јадранског мора. Реке Лепенац и Пчиња су притоке Вардара и припадају Егејском сливу.

Палићко језеро

Језера у Србији се разликују по постанку, величини и особинама. Најпознатије језеро у Панонској низији је Палићко језеро, које је настало радом ветра. Недалеко од Палићког језера налази се Лудошко језеро.

Лудошко језеро

На Шар-планини се налази неколико мањих природних језера. Вода у њима је бистра и зелена. Због своје лепоте названа су „горске очи“.

Посебну групу чине вештачка језера, која су створена радом људи ради производње електричне енергије, снабдевања водом, наводњавања, узгајања рибе и туризма.

Од многобројних вештачких језера, највећа су: Ђердапско, Власинско, Перуђачко, Зворничко и Златарско.

Ђердапско језеро

Власинско језеро

Зворничко језеро

БАЊЕ

Република Србија је позната по хладним и топлим извориштима вода, специфичним по различитим састојцима који их чине лековитим. На тим местима су настајале бање које су постајале лечилишта и туристичка места. Већина бања у Републици Србији се налазе у подножју планина које су богате извориштима здраве воде. У близини појединих бања се налазе културно-историјске знаменитости.

Сокобања се налази у котлини између планина Ртња и Озрена, на надморској висини од 400 метара. Природни лековити фактори ове бање су термоминерални извори, чист планински ваздух и изузетно благотворна клима.

Врњачка бања је најпосећенија. Налази се у централном делу Србије, на шумовитим падинама планине Гоч. Обилује топлим и хладним минералним водама, очуваним природним лепотама и културно-историјским споменицима.

Матарушка бања се налази на десној обали реке Ибра. Окружена је планинама Столови и Чемерно. Извори минералне воде садрже доста сумпора. Одликује се умереноконтиненталном климом. У околини Матарушке бање се налазе манастири Жича и Студеница и средњовековни град Маглић.

Бања Русанда се налази на северном делу Србије. Позната је по лековитом својству минералног блата које се убраја у најлековитије у земљи. Специфичност ове бање је и термоминерална вода температуре 32° С.

Бања Кањижа се налази у Војводини. Позната је по минералним водама и минералном блату које се примењује у терапијске сврхе.

Бања Ковиљача се налази у северозападном делу Србије, у подножју планине Гучево. Позната је по извориштима сумпоровите воде и лековитом блату.

Сијаринска бања се налази на југу Србије. Смештена је на обалама реке Јабланице, у подножју планине Гољак. Природне лепоте, повољна клима и многобројни лековити извори су квалитети ове бање који је чине привлачном.

Бања Врујци се налази у подножју планина Суворора и Маљена. Позната је по многобројним изворима минералне воде и по лековитом блату. Минерална вода се користи за купање и за пиће.

Буковичка бања и град Аранђеловац чине јединствену природну целину. Изузетне природне погодности: лековита минерална вода, здрав планински ваздух, бројни културно-историјски споменици и галерија скулптура на отвореном су привлачили госте и утицали на развој туризма.

Наведи још неке бање. _____

КЛИМА

Клима неког краја се одређује на основу температуре ваздуха, количине и врсте падавина, броја сунчаних дана током године и ветрова који дувају. Да би се одредила клима неког простора, временске прилике се прате и бележе дуги низ година.

У нашој земљи постоје две велике климатске области. Континентална климатска област захвата Панонску низију и њен обод. У Панонској низији влада континентална, а на њеном ободу умереноконтинентална клима. Клима у Панонској низији се разликује од климе у брдско-планинским пределима.

Континентална клима се одликује топлим и сувим летима и хладним зимама. Лети владају велике жеге. Зиме су оштре, хладне и дуге, с јаким мразевима. Највеће количине падавина су крајем пролећа и почетком лета. Карактеристични ветрови су кошава и северац. Кошава дува најчешће у источном делу Панонске низије, али продире и на север све до Суботице. То је хладан и сув ветар који дува на махове. Дува два или три дана, две или три седмице, а понекад и дуже.

По ободима Панонске низије влада умереноконтинентална клима, која се одликује благим летима и умерено хладним зимама. Пролеће и јесен су јасно изражени. Јесен је дуга и топла, што погодује воћарству и виноградарству.

Планинска климатска област захвата највећи део наше земље. У овој климатској области, изнад 800 m надморске висине, влада планинска клима. Одлике планинске климе су дуге, снежне и хладне зиме. Снежни покривач је дуготрајан и на неким местима његова дебљина прелази два метра. Лета су кратка и свежа. Пролећа су прохладна.

Изнад неког подручја се укрштају различити ветрови, такозвана **ружа ветрова**. Захваљујући том укрштању настају **ваздушне бање**, које се користе као лечилишта. Има их неколико у нашој земљи. Једно од њих је и планина Златибор.

Распитај се где још постоје руже ветрова у нашој земљи.
Због чега су значајне руже ветрова?

Привредна делатност и живот људи зависе у великој мери од климатских услова. Биљке и животиње се такође прилагођавају климатским условима.

У планинским пределима има доста котлина, које имају блажу климу која је погодна за пољопривредне културе, а нарочито за винову лозу и воћке.

НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ

Национални паркови представљају законом заштићене и тачно ограничене пределе који се одржавају у природном стању. У њима су заштићени животињски и биљни свет, рељеф и други облици природних реткости.

У Србији има пет националних паркова. То су: „Фрушка гора“, „Копаоник“, „Тара“, „Ђердап“ и „Шар-планина“.

Национални парк „Фрушка гора“ се налази у Војводини. На вишим деловима ове планине расту столетне шуме храста, белог граба, затим букве, липе и другог дрвећа. Благе падине су прекривене виноградима и воћњацима, ливадама и плодним пољима. Планинско пространство је богато бистрим изворима и потоцима, разноврсним биљним и животињским врстама и културно-историјским споменицима.

Манастир Ново Холово

Овај национални парк је познат по многобројним манастирима.

Национални парк „Копаоник“ обухвата највише делове ове планине, која се налази у централном делу Србије. Прелепе шуме, ливаде, пашњаци, извори и поточићи, као и уређени скијашки терени, привлаче многобројне туристе и љубитеље природе. Веома је богат биљним и животињским врстама.

Национални парк „Ђердап“ је највећи национални парк наше земље. Налази се на североисточном делу Србије, на самој граници с Румунијом. Биљни и животињски свет је изузетно богат и разноврстан. На овом подручју расту мечија леска, орах, јоргован, сребрна липа и друге биљке. Ту живе: медвед, вук, шакал, сури орао, сова ушара, црна рода и многе друге животињске врсте.

Национални парк „Шар-планина“ се налази на крајњем југу Србије, дуж границе с Македонијом. Најпознатије ретке биљке ове планине су молика, муника и македонски храст, а од животиња куна златица, медвед, дивокоза, рис, видра, орао брдан, белоглави суп, сури орао и тетреб. Шар-планина је позната у Европи по многобројним врстама лептира. За туристе су привлачни скијашки центар и многобројне цркве и манастири.

Национални парк „Тара“ обухвата највећи део планине Таре, која се простире на крајњем западу Србије. Међу многобројним биљним врстама најпознатија је Панчићева оморика. Падине Таре представљају повремено или трајно станиште многих птица: сурог орла, белоглавог супа, сивог сокола, велике ушаре и великог тетреба. На овом подручју живе: мрки медвед, дивокоза, срна, дивља мачка, видра и многе друге животиње.

РЕЗЕРВАТИ И СПОМЕНИЦИ ПРИРОДЕ

Осим националних паркова, постоје и резервати природе и споменици природе.

Резерват природе је очувана природна територија у којој живе одређене ретке врсте биљака и животиња које ишчезавају и које се нарочито цене, а нема их на другим местима. Може бити део националног парка који је заштићен најстрожим режимом заштите.

Обедска бара

„Засавица је заштићена као специјални резерват природе ради очувања природног водотока и влажних станишта са значајном разноврсношћу флоре и фауне и присутним природним реткостима и угроженим врстама.”

Царска бара

Десет резервата природе су најзначајније природне вредности Националног парка „Тара“ и стављени су под заштиту. Сваки од њих је посебни природни феномен.

Црвени поток

Црвене стене

Кањон Бруснице

Споменици природе су природни објекти који су сачувани због свог нарочитог историјског, културно-естетског и научног значаја. Неки водопади, пећине, необично дрвеће, стене или знаменити делови једне територије, на пример, шума ретког дрвећа, део долине или обала и језеро, могу бити споменици природе. Они су под посебним режимом заштите.

„Ђавоља варош - место чудног имена и чудног изгледа, са скупином вретенастих стубова покривених каменим капама које наука назива земљаним пирамидама”.

Рипаљка је водопад на реци Градишници. Налази се на планини Озрену у близини Сокобање.

„Ресавска пећина је веома богата пећинским накитом разноврсних боја и облика. Овај споменик природе, као природно добро од изузетног значаја истовремено је и прва пећина у Србији уређена за масовну туристичку посету, па и симбол пећинског туризма”.

Подручја националних паркова, резервати природе и споменици природе представљају право благо сваке земље. Зато свака земља предузима мере за њихово очување, као и заштиту ретког и разноврсног биљног и животињског света који живе на том подручју.

СТАНОВНИШТВО

Становништво једне земље чине сви људи који живе у њој. Према последњем попису, број становника у Србији је око десет милиона. Наша земља је неравномерно насељена. Највећа густина насељености је у градовима, а најмања у планинским пределима, у којима су услови за живот неповољни. Највећи број становника живи у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу.

После Другог светског рата, с развојем индустрије, почео је убрзани процес *урбанизације становништва. У потрази за послом, људи су се селили у градове. Тако су градови расли, а села остајала без становништва. Тај процес траје и данас. У селима углавном остају старији људи, док млади своју будућност виде у градовима.

Састав становништва Републике Србије је веома разноврстан. Већинско становништво Србије чине Срби. У Србији живе и Албанци, Мађари, Бошњаци, Роми, Југословени, Хрвати, Црногорци, Словаци, Румуни, Власи, Буњевци, Русини и остали. Ова шароликост је богатство наше земље, које се огледа у различитим културама, обичајима, језицима, фолклору, народним ношњама, музици, кухињи и другом.

* Урбанизација је раст броја становника градова у односу на становнике села.

Сви становници Србије, без обзира на националну припадност, имају иста права и обавезе. Код нас се негују и поштују различите културе, традиције и обичаји. Припадници различитих народа имају право да говоре својим језиком, да се школују на свом језику, да пишу својим писмом, да организују књижевне вечери, да имају радио и ТВ програм на свом језику, да верске обреде обављају у својим верским објектима и још много тога што негује и чува идентитет једног народа. Сви становници су равноправни грађани државе Србије.

Државу Србију можемо да замислимо као велику кућу коју насељавају њени становници, грађанке и грађани. Односи „укућана“ су регулисани законима, како би сви могли да остваре своја права и обавезе и да нико не угрожава друге. Сви су дужни да поштују законе Републике Србије.

Иако у многим срединама живе различити народи, они обављају заједно разне послове и међусобно се помажу, уважавају разлике и поштују.

Различите културе које деле заједнички животни простор међусобно се прожимају. Тај утицај је видљив на сваком кораку. Рецимо, у језику - велики број речи које користимо, делимо с другим народима. Реч шаргарепа води порекло из мађарског, чарапа из турског, а шрафцигер из немачког језика.

Знаш ли порекло још неке речи?

Да ли знаш чија су следећа национална јела?

баклава _____

бурек _____

добош торта _____

сарма _____

гибаница _____

кајмак _____

сатараш _____

млинци _____

бећар паприкаш _____

МИ СМО ДЕЦА ЈЕДНОГ СВЕТА

ДЕТЕ ЈЕ ЉУДСКО БИЋЕ КОЈЕ НИЈЕ НАВРШИЛО ОСАМНАЕСТ ГОДИНА ЖИВОТА.

„ЧОВЕЧАНСТВО ДУГУЈЕ ДЕЦИ НАЈБОЉЕ ШТО ИМА”

ОУН - Организација уједињених нација је основана 1945. године, ради: одржавања међународног мира и безбедности, развијања пријатељских односа међу народима, заштите и поштовања људских права и слобода за све, без обзира на расу, пол, језик или веру.

Седиште Уједињених нација се налази у Њујорку. Дан Уједињених нација је 24. октобар. Чланица Уједињених нација је и Србија.

У оквиру Уједињених нација формирано је више организација и фондова.

У оквиру Уједињених нација је организован и међународни фонд за помоћ деци, **Уницеф**. Циљ овог фонда је да брине о деци света, да их штити од сиромаштва, да брине о здрављу, исхрани, образовању и општем благостању. Ради заштите њихових права, донета је **Конвенција о правима детета**, коју су усвојиле Уједињене нације. Већина чланица Уједињених нација су потписале Конвенцију о правима детета.

Унеско је организација у оквиру Уједињених нација. Задатак ове организације је да унапређује сарадњу међу народима, да их просвећује, да помаже у очувању националних паркова, резервата, природних реткости, значајних зграда, уметничких дела и друго.

Савет Европе је основан 1949. године. Основни задатак ове организације је да помаже свим становницима Европе да остварују основна људска права (и да примењују заједничка правила понашања). Седиште Савета Европе је у Стразбуру. Србија је пуноправни члан Савета Европе.

Радост Европе је најзначајнија манифестација посвећена деци Европе. Сваке године се организује у Београду и њоме се обележава 5. октобар - **Светски дан детета**. На трговима, улицама и у дворанама града Београда, деца Европе приказују музику, игру, културу и обичаје своје земље. Кроз песму и игру деца се упознају, забављају и друже недељу дана.

ПОЗДРАВ СВЕТУ

Кад имаш друга негде у свету
Који те чека или ти се нада,
Пошаљи другу по птици у лету
Другарске поздраве из роднога града.

Тако другарски поздрави полете
Добар ти дан, другарски свете!

Од почетка севера до краја југа
Исто је сунце, исте боје неба,
Буди ми друг ако немаш друга
Који те чека или те треба.

Тако нове радости полете
Добар ти дан, радосни свете!

Нена Радуловић

Пријатељи деце Србије је организација одраслих која је својим програмом и радом посвећена интересима деце. Основа и полазиште свих програма је Конвенција о правима детета ОУН.

У оквиру **Пријатеља деце Србије**, налази се и **Дечји савез Србије**, као организација деце узраста од 7 до 14 година. Својим програмима и активностима, обе организације доприносе остваривању срећнијег детињства и свестраног развоја деце у Републици Србији.

ПОДЕЛА ЖИВОГ СВЕТА НА ЦАРСТВА

У природи постоји много разноврсних живих бића. Та бића се међусобно разликују по изгледу и грађи. На основу тога сврстана су у пет царстава. Најбројнија царства су царство биљака и царство животиња. О осталим царствима ћете више сазнати наредне школске године.

ЦАРСТВО БИЉАКА

Биљке су жива бића која сама стварају храну. Царство биљака обухвата све биљке на Земљи. Постоји неколико хиљада разних врста биљака. Оне се међусобно разликују по станишту, изгледу, грађи тела, дужини живота... Већина биљака има корен, стабло и листове, али постоје биљке и без тих органа. Стабло је код једних биљака зељасто, а код других дрвенасто.

АЛГЕ - живе у води и на влажним местима на копну.

ЛИШАЈЕВИ - по изгледу, грађи и начину живота разликују се од свих других биљака. Налазимо их на стенама, зидинама, дрвећу...

ЦАРСТВО БИЉАКА

ЦВЕТНИЦЕ - најбројније, најсложеније и најбоље прилагођене биљке условима живота на Земљи. Најпознатије су: листопадно шумско дрвеће, воћке, поврће, житарице, индустријске биљке, крмне биљке, лековите биљке и многе друге биљке.

МАХОВИНЕ - немају прави корен, имају стабло и листове.

ПАПРАТИ - претежно вишегодишње зељасте биљке, које имају корен, стабло и лист.

ЧЕТИНАРИ - вишегодишње зимзелене биљке: бор, јела, чемпрес, тиса, туја, молика, Панчићева оморика и друге. Листови четинара су игличасти и називају се четине.

ЦАРСТВО ЖИВОТИЊА

На Земљи живи више од милион и по врста животиња. Оне се међусобно разликују. Једне живе у води, друге на копну, а неке и у води и на копну. Разликују се по изгледу и грађи тела, начину кретања, дужини живота... Њихов живот је веома занимљив и све оне на различите начине долазе до хране, различито негују и штите своје младунце.

Без обзира на разлике, неке животиње имају и заједничке карактеристике. Ради лакшег проучавања, научници су их груписали и делили на разне начине. У зависности од тога да ли имају или немају кичму, животиње су подељене на бескичмењаке и кичмењаке.

ЦАРСТВО ЖИВОТИЊА

БЕСКИЧМЕЊАЦИ

СУЊБЕРИ

ДУПЉАРИ

ГЛИСТЕ

ЗГЛАВКАРИ

МЕКУШЦИ

БОДЉОКОШЦИ

КИЧМЕЊАЦИ

РИБЕ

ВОДОЗЕМЦИ

ГМИЗАВЦИ

ПТИЦЕ

СИСАРИ

 ЧОВЕК припада

По чему се човек разликује од осталих сисара?

ФЛОРА И ФАУНА НАШЕ ЗЕМЉЕ

Флору Србије чине све биљке које расту на њеној територији.

Фауну Србије чине све животиње које живе на њеној територији.

Биљни и животињски свет наше земље је врло разноврстан и представља велико природно богатство. Скуп је бројних животних заједница, које чине различите биљке и животиње.

детлић

веверица

вук

јеж

јелен

ШУМА

храст

смрека

црни бор

мухара

глог

трњина

гљива

шумска јагода

висисаба

ЊИВА

лептир

зец

бумбар

скакавац

ЛИВАДА

шева

глисте

орао мишар

звездан

црвена детелина

фазан

ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ И ГАЈЕНЕ БИЉКЕ

Домаће животиње су настале од дивљих животиња. Одабирањем и укрштањем човек је узгајао животиње према својим потребама. Временом су одгајене различите расе данашњих домаћих животиња. О њиховом смештају, исхрани и здрављу брине човек и од њих има вишеструку корист. Месо, млеко, маст и јаја користи у исхрани. Прерадом вуне, коже и перја добија различите производе.

Напиши какве користи има човек од животиња које су приказане на сликама.

КРУПНА СТОКА

СИТНА СТОКА

ЖИВИНА

Стока и живина се гаје у свим крајевима наше земље.

Наведи производе који се добијају индустријском прерадом:

коже _____

вуне _____

перја _____

Људи су од давнина користили самоникле биљке. Током времена су почели неке биљке и да гаје. Одабирањем и укрштањем различитих дивљих биљака настајале су нове, квалитетније биљке. Људи и данас настоје да одгаје још боље сорте биљака које дају већи и квалитетнији принос, отпорније су на болести и успевају у различитим условима. Гајене биљке се користе за исхрану људи, домаћих животиња, у индустрији и на друге начине. Индустријском прерадом се добијају различити производи.

На основу сличица објасни по чему се разликују самоникле од гајених биљака.

САМОНИКЛЕ БИЉКЕ

ГАЈЕНЕ БИЉКЕ

Допуни реченице:

Самоникле биљке _____

Гајене биљке _____

Наведи самоникле биљке које се користе у исхрани људи.

Купус, карфиол, келераба, кељ и прокељ потичу од дивљег купуса.

Попуни табелу:

Наведи производе који се добијају индустријском прерадом:

воћа	поврћа	житарица	индустријских биљака

РЕТКЕ И УГРОЖЕНЕ БИЉКЕ И ЖИВОТИЊЕ

Ендемске биљке су оне које живе само на једном простору. Неке од њих су ретке и угрожене. То значи да их треба посебно чувати. Зато су неке ендемске врсте законом заштићене.

Најугроженије животиње наших крајева су:

Панчићева оморика

Панчићева поточара

борак

ребратица

језичасти јастучић

Панонски различак

чуваркућа

гороцвет

рунолист

белоглави суп

орао крсташ

пеликан

велика дропља

дивокоза

куна златица

јесетра

моруна

медвед

шумски рис

вук

РАД - СВЕСНА АКТИВНОСТ ЧОВЕКА

Човек је свесно живо биће. Он усправно хода, мисли, говори и ради. Размишља о себи и о свему што га окружује. У раду користи разноврсне алатке и машине које је сам измислио и направио. Својим разумом упознаје околину, стиче знање о природи, о њеним лепотама и богатствима. Властитим радом олакшава свој живот и свесно делује на себе и природу која га окружује. Стално побољшава и унапређује услове свога живота. Радом мења изглед природе: исушује мочваре, пошумљава голети, зауставља реке, подиже насеља и повезује их, гради путеве, тунеле, мостове...

Човек одувек живи у друштву с другим људима. Он је друштвено биће. Живи и ради у заједници, а у раду се удружује. Живот у друштву с другим људима омогућује му да савлада многе тешкоће у природи. Своја запажања и доживљаје о природи и друштву човек преноси другим људима говором, описом, сликом и музиком. Он стално истражује, гради, открива научна и ствара уметничка дела. Тако се људска знања непрестано проширују и обогаћују. Продужује се животни век човека. Живот постаје лакши, а самим тим и лепши.

И ЖИВОТИЊЕ ОБАВЉАЈУ НЕКУ АКТИВНОСТ

За разлику од човека, животиње нису свесне због чега обављају своје активности. Обављајући разне активности, оне задовољавају само основне животне потребе неопходне за опстанак.

ПРИЛАГОЂАВАЊЕ БИЉАКА И ЖИВОТИЊА

Сва жива бића се прилагођавају условима средине у којој живе како би себи обезбедила све оно што им је потребно за живот. Ако се услови промене, жива бића се прилагођавају променама. Уколико се не прилагоде, нестају.

Наведи услове који су неопходни за живот живих бића.

С променом годишњих доба настају и промене код биљака. Оне се прилагођавају различитим температурама, смањењу или повећању сунчеве светлости, различитим количинама падавина...

У касну јесен, листопадно дрвеће потпуно оголи, а у пролеће, на гранама дрвећа се појављују пупољци. Пробуђени сунчевом светлошћу, топлотом и влагом, пупољци се развијају у листове. За само неколико дана крошња дрвећа постане зелена. У листовима се одвијају разни процеси и ствара храна.

Зашто лишће у јесен губи зелену боју, жути и опада?

Зимски период је доба када читава природа смањује своју активност.

Зимзелено дрвеће - четинари имају иглично лишће које подноси велику хладноћу и током читаве године остаје зелено.

У пролеће све буја и расте. На биљкама се појављују први пупољци који се расцветавају и разлиставају у најлепше букете. Пчелице лете са цвета на цвет. Враћају се птице селице, које обнављају стара и граде нова гнезда у која полажу јаја. Из јаја се легу птићи који одрастају уз пуну бригу родитеља. Док су немоћни, родитељи их хране и подучавају како да лете и да се сналазе за храну. И друге животиње добијају младунце.

На основу оног што до сада знаш и датих сличица, објасни како се воћка прилагођава променама годишњих доба.

Посматрај како изгледају крошње дрвећа. Зашто је крошња дрвета које расте усамљено на неком брежуљку или у равници, широко и лепо обликовано, а у густој шуми није?

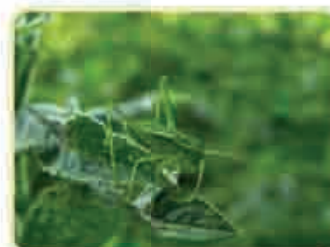

Промена годишњих доба и њихове карактеристике знатно утичу на изглед и понашање животињског света. Животиње се припремају за зиму. Расте им гушћа длака која ће их штитити од хладноће. Птицама станарицама и живини ниче гушће перје, које им помаже да лакше поднесу хладноћу. Пре захлађења, поједине животиње припремају склоништа и храну за зимске дане. Неке се угоје и тако спремно дочекују зиму и спавају све до почетка пролећа.

Зашто птице селице одлазе у топлије крајеве?

Боја перја, крзна, коже... код појединих животиња је уклопљена са окружењем. Оне постају готово невидљиве. Тако се штите од природних непријатеља.

На основу дате слике опиши изглед кртице. Зашто овако изгледа?

Зашто месоједи имају оштре зубе и канџе?
 Зашто веверица има оштре зубе?
 Зеџ има предње ноге кратке, а задње дугачке. Зашто?
 Због чега се положај очију месоједа разликује од положаја очију биљоједа?

Почетком летњих врућина почиње лињање животиња. То значи да им се длака проређује и тако лакше подносе велике врућине.

Код живине и птица перје се проређује и расте ново. Та појава се назива митарење.

УПОЗНАЈ СЕБЕ И ДРУГЕ

На које начине човек упознаје свет око себе?

Твоје је око затворен цвет
кроз које срце вири у свет.

Када би нам уши одузели,
речи би биле мртве сенице,
а језици би узалуд млели
ко неке празне воденице.

Нос је справица којом се дише
и која сише све што мирише.
Да није носа, цвеће би било
обично празно шаренило.

Душан Радовић

О чему песник пева?

И осећања су део нас. Љубав, радост, страх, бес, туга,
се смењују понекад брзо, а понекад полако.

Покушај да замислиш да сва своја осећања
која су била присутна последњих неколико
дана, сместиш у један круг. У квадратић
унеси боју којом желиш дазначиш
одређено осећање. У кругу одреди
простор који желиш да то осећање
заузме и обој га.

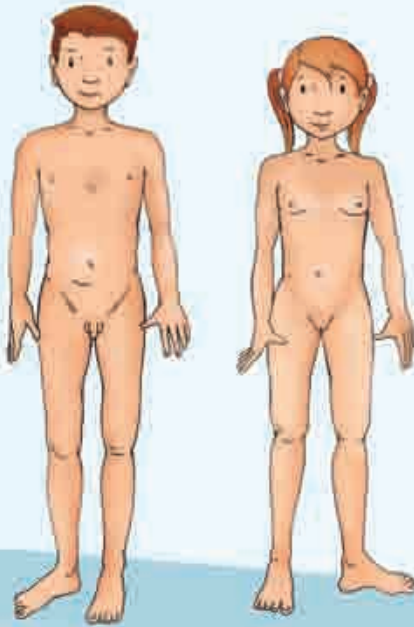
- љубав
- бес
- радост
- страх
- туга

К Р У Г О С Е Ћ А Њ А

Које осећање заузима највећи део круга? Зашто?

Које осећање заузима најмањи део круга? Зашто?

Човек је живо биће. Иако је тело код свих људи једнако грађено, ипак постоји извесна разлика у грађи и функцији између дечака и девојчица, мушкараца и жена.

У пубертету се нарочито уочавају промене код дечака и девојчица. Неке од њих су видљиве, а неке не. Дечаци најчешће мењају боју гласа, расте им брада, а код девојчица се јавља менструални циклус и почињу да им расту груди. Због свих ових промена нека деца постају стидљива или збуњена. Често мењају и расположења, тако да смех прерасте у плач и обрнуто.

У овом периоду дечаци почињу све више да се интересују за девојчице, а девојчице за дечаке. Покушавају да скрену пажњу на себе, али често не знају како. Заљубљивање је честа појава, али ни сукоби нису искључени.

Све случајно

Случајно иду на исте рођендане,
случајно помисле једно чим сване,
случајно он на њу, и случајно на њега она,
случајно слушају музику са истог грамофона.

И када одговарају на часу,
једно за друго случајно стрепе,
случајно им неко сребро трепери у гласу
када једно другом поклањају речи лепе.

Случајно се нађу на истој стази, на истој страни,
случајно их занимају исти романи.

Случајно се у истој посластичарници нађу,
случајно иду у биоскоп у исте дане,
случајно би сели у исту лађу
и да путују на различите стране.

Васка Јукић-Марјановић

Неки од вас су вероватно већ приметили неке од ових промена. Код других ће до промена тек доћи, јер, иако сте сви ви вршњаци, свако расте и развија се својим ритмом.

Размисли и напиши по чему се дечаци и девојчице још разликују.

ЗДРАВЉЕ ЈЕ НАЈВЕЋЕ БОГАТСТВО

Шта све користи здрављу? Шта све угрожава наше здравље?

КАКВА ХРАНА - ТАКВА ОДБРАНА

Можда ти је позната изрека „У здравом телу здрав дух“. Да би тело било здраво, треба се здраво хранити. Храна коју једемо треба да буде разноврсна и правилно распоређена у оброке, јер је то неопходно за правилан раст и развој. Између оброка треба јести разноврсно воће. Житарице, поврће и воће, млеко и млечни производи, риба, јаја, месо, вода и још много других намирница су чувари нашег здравља. За оброк треба појести количину хране довољну да нас засити. Недовољна исхрана доводи до неухрањености. То у дечјем периоду изазива поремећаје раста и развоја. Прекомерно узимање хране доводи до гојазности и болести.

Зашто треба јести разноврсну храну?

Чувар нашег здравља је чиста одећа. Најбоље је носити одећу која је израђена од природних материјала. Због знојења и прљавштине, лично рубље треба мењати сваког дана.

Боравак на чистом ваздуху, игре, спортови и излети доприносе чувању здравља.

Обућа треба да буде чиста и удобна. Најквалитетнија обућа је она која је направљена од природне коже.

Редован одмор и спавање повољно утичу на здравље.

Стамбени услови много утичу на наше здравље.

Допуни реченицу:

Стан треба да буде _____

ЧИСТЕ РУКЕ

У игри и раду руке се зноје, прљају, кожа је масна и свакаква прљавштина се на рукама задржава. Прљавштина се на рукама задржава под дугачким и запуштеним ноктима. Прљавим рукама се у уста могу унети различите, голим оком невидљиве, заразне клице, јајашца црва и глиста, а свака, па и најмања повреда прљавих и запуштених руку, може да се развије у веома болна гнојна запаљења прстију и шака.

Зато ђаци треба да перу руке више пута у току дана: после игре и рада, пре јела и након вршења нужде, а нокте да подрезују једанпут недељно. Чисте руке су лепе и по рукама се познаје и ђак и одрастао човек.

др Вељко Балбановић

Зашто је потребно редовно одржавати личну хигијену?

Лука се разболео. Имао је високу температуру, кашљао је и кијао, а по телу су му се појавиле црвене тачкице. Лекар је констатовао да је Лука оболео од заразне болести - малих богиња, и саветовао му шта треба да ради да би оздравио. Нагласио је да не прима посете, јер је болест заразна и лако се преноси с болесника на здраву особу. Болест се преноси кашљањем, кијањем, додиром...

Лука је обавестио своје другаре да му не долазе у посету. Без обзира на његово упозорење, Ана је ипак дошла код Луке.

Заштићена сам од заразних болести.

Зашто си дошла?
Разболећеш се!

вакцинација - заштита од заразних болести

НЕПРИЈАТЕЉИ ЗДРАВЉА

Неуредно набацано ђубре је извор заразе.

Због чега треба уништавати: муве, буве, вашке, комарце и крпеље?

Непријатељи нашег здравља су алкохол, дукан и дрога. Сви они садрже састојке који су опасни и који оштећују организам. Боравак у задимљеним и непроветреним просторијама је штетан по здравље.

Кад су кућни љубимци опасни за твоје здравље?
Шта треба да урадиш после игре са кућним љубимцем?

Шта ти радиш на заштити свог здравља?

ОДГОВОРАН ОДНОС ПРЕМА СЕБИ И ДРУГИМА

? Шта за тебе значи бити одговоран према себи?
? Шта значи бити одговоран према другима?

Здраво се храним и редовно вежбам.

И моја Бела има свог лекара - ветеринара Јоцу. Водим је на вакцинасање.

Да ли Вам је тешко?
Желим да Вам помогнем.

Хвала ти, сине.

Снег је пао.
Направио сам кућицу
за птице и донео сам им
мрвице.

Како си Гоцо?
Баш сам се забринуо
за твоје здравље.

Зашто бринеш?
Редовно пијем лекове
и осећам се боље.
У понедељак ћу доћи
у школу.

Посматрај сличице и испричај шта је на њима приказано.

ДРУГАРСКА

Добар друг ти вреди више и од сунца и од кише, и од шуме и од хлеба - добар друг ти увек треба.

Кад наиђу бриге многе, нема лека осим слоге, и у добру и у беди другарство ти злата вреди.

Ако имаш доброг друга, невоље ће брзо проћи, кад наиђе болест, туга, без позива друг ће доћи.

Друг ће увек наћи речи, твоје туге да залечи.

Перо Зубац

Прочитај песму и објасни шта је за тебе другарство.

Човек највећи део свог живота проводи окружен другим људима. С њима се дружи, стиче различита сазнања, размењује мисли. Понекад је другима потребна помоћ, нарочито ако су болесни, стари или ако су у невољи. Зато постоје различите установе и организације које пружају помоћ болесним и старим особама. Укључивањем у хуманитарне акције такође се може помоћи онима којима је помоћ најпотребнија. Помажући другима чинимо добро дело, али се и сами боље осећамо.

Нацртај и напиши како се ти односиш према другима.

Како тумачиш следеће изреке:

Пријатељ се у невољи познаје.

Ко доброту сеје, љубав жање.

Ништа није боље од добре воље.

КРЕТАЊЕ

Шта је приказано на слици?

Сва кретања почињу покретањем, а прекидају се заустављањем. Да би се неки предмет покренуо потребна је нека сила. Кретање је промена положаја једног тела у односу на друго.

трагови кочења

Због чега је заустављено кретање аутомобила?

Допуни реченицу:
Црвени аутомобил _____ од плавог аутомобила.
(брзина)

песковита стаза

бетонска стаза

Којем детету је лакше да вози бицикл? Зашто? _____

Подлога битно утиче на кретање. Свака подлога по којој се нешто креће пружа отпор. По храпавој подлози предмети се спорије крећу и брже заустављају него предмети који се крећу по глаткој подлози.

Ако две потпуно исте лопте гурну дете и одрасла особа, која ће лопта прећи дужи пут?

Пређено растојање неког тела у кретању зависи од подлоге, величине тела и снаге којом је тело покренуто.

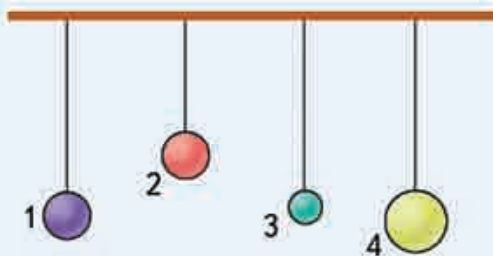
Шта је приказано на слици? Од чега зависи брзина скијања?

Скијање је пример кретања клизањем. Брзина скијања највише зависи од нагиба стазе.

Клатно је свако чврсто тело обешено о краћу или дужу нит.

Према датој слици направи клатно тако да све лоптице буду од истог материјала. Ако покренеш сва четири клатна истом јачином које ће се клатно најбрже, а које најспорије кретати? Шта закључујеш?

Брзина кретања клатна зависи од _____

Узми два једнака листа папира. Један од њих згужвај. Истовремено оба папира баци увис. Који је папир први пао на земљу? Зашто?

Пингпонг лоптицу и гумену лоптицу исте величине истовремено баци увис и посматрај шта ће се десити. Напиши своја запажања.

Предмети различитог облика и величине падају различитом брзином.

ВЕЛИЧИНА СЕНКЕ

Шта је приказано на сликама? По чему се разликују сенке?

Изведи оглед и напиши своја запажања.

Набави дрвени штап и забоди га у песак на неком осунчаном месту. У 8 сати измери дужину његове сенке. Истог дана измери дужину сенке датог штапа у 12 сати и у 18 сати.

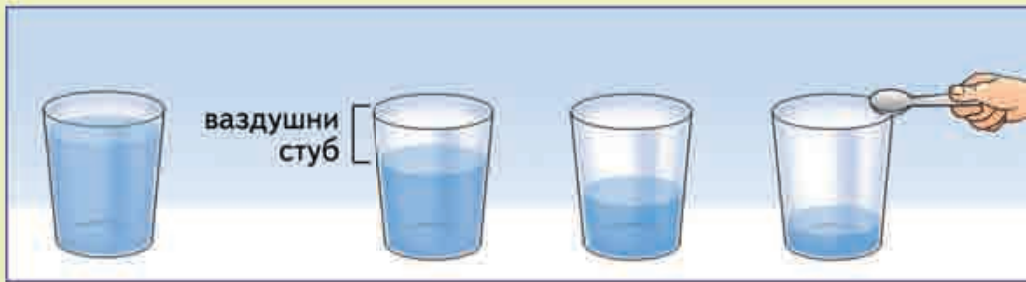
На основу претходног знања и изведеног огледа, допуни реченице:

Сенка настаје _____.

Облик сенке зависи од _____.

Величина сенке зависи од _____.

Дужина сенке зависи од _____.

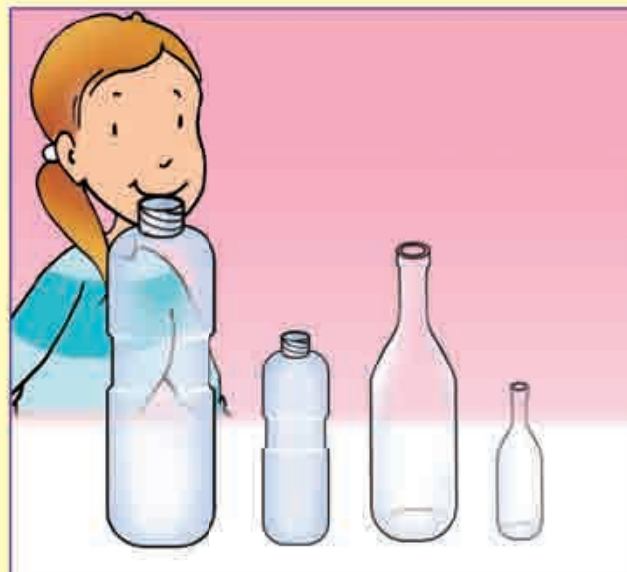
Према датом приказу напуни стаклене чаше водом. Металном кашицом лагано ударај по чашама и пажљиво слушај. Шта запажаш?

По чему се разликују произведени звуци? _____

Шта утиче на висину звука? _____

Набави неколико различитих флаша и према датој слици покушај дувањем да произведеш звук у свакој од њих. Напиши шта запажаш.

РАЗЛИЧИТИ МАТЕРИЈАЛИ - РАЗЛИЧИТА СВОЈСТВА

У свакодневном животу смо окружени различитим материјалима. Материјали се међусобно разликују по својствима. Извођењем огледа у претходним разредима, сазнали сте како се материјали могу обликовати, шта се са њима дешава у води или када се изложе извору топлоте, како проводе струју, да ли се могу намагнетисати, да ли пропуштају светлост и воду...

У зависности од својстава материјала зависи шта ће се од њих производити.

По чему се материјали међусобно још разликују?

Поред сваког предмета напиши од чега је направљен.

МЕЊАЊЕ ОБЛИКА МАТЕРИЈАЛА

папир

пластелин

Шта је приказано на цртежима?

гумена трака

дрвена оловка

По чему се разликују гумена трака и дрвена оловка? _____

Промене којима мењамо облик материјала, али не и његов састав називамо механичким променама.

Поред тачне тврдње напиши ДА, а поред нетачне НЕ.

Камен плива по води. ____

Пластика пропушта воду. ____

Папир се раствара у води. ____

Стакло је провидно. ____

Метал се може обликовати. ____

Дрво се може намагнетисати. ____

Дрво гори. ____

Гума се шири на топлоти. ____

Кроз који део прозора пролази светлост? Зашто?

Неки материјали не пропуштају светлост.

Због чега се користе сунцобрани на плажи?

стаклена
чаша

керамичка
шоља

По чему се разликују
стаклена чаша и
керамичка шоља?

Попуни табелу одговарајућом бојом.

врсте материјала	СВОЈСТВА МАТЕРИЈАЛА				
	задржава топлоту	може се наелектрисати	може се намагнетисати	пропушта светлост	проводи струју
дрво					
гвожђе					
пластика					
гума					
стакло					
ваздух					
камен					
тканина					
вода					

НАЕЛЕКТРИСАЊЕ МАТЕРИЈАЛА

Поједини материјали се трљањем могу наелектрисати. Тако наелектрисани могу привлачити друге предмете.

Покушај помоћу огледа да утврдиш који се материјали могу наелектрисати.

Припреми пластични чешаљ, вунени шал и исцепкане папириће. Добро истрљај пластични чешаљ вуненим шалом. Одмах приближи чешаљ комадићима папира. Напиши шта запажаш.

Исти оглед изведи користећи дрвену оловку и напиши своја запажања.

Стаклену чашу натрљај вуненом тканином и приближи је исцепканим папирићима. Напиши своја запажања.

Надувај балон и протрљај га вуненом тканином. Примакни га исцепканим папирићима и напиши своја запажања.

Металну кашику натрљај вуненом тканином и примакни је исцепканим папирићима. Напиши своја запажања.

Исте огледе изведи тако да све наведене предмете трљаш свиленом тканином.

На основу изведених огледа и запажања, одговори на следећа питања:
Од каквог материјала су израђени предмети који се могу наелектрисати?

Који се предмети не могу наелектрисати?

Који предмети се могу наелектрисати вуненом тканином?

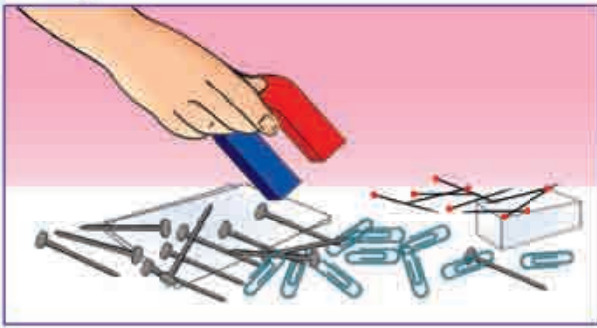
Који предмети се могу наелектрисати свиленом тканином?

СМАЊЕЊЕ ИЛИ ПОВЕЋАЊЕ ДЕЈСТВА МАГНЕТА

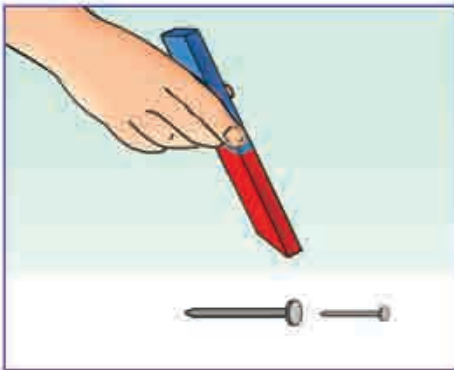
У претходном разреду сте сазнали да природни магнети имају особину да привлаче металне предмете. Метални предмети се могу намагнетисати и тако намагнетисани привлаче друге металне предмете. Пластика, папир и стакло се не могу намагнетисати.

Према датим цртежима изведи огледе и напиши своја запажања.

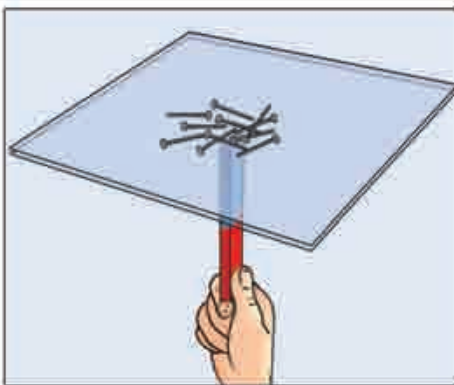

Магнет има способност да привлачи металне предмете.

Магнет приближи ексерима и запиши своја запажања.

Магнет постепено удаљавај од ексера. Шта запажаш?

Према датом цртежу стави папир или стакло између ексера и магнета. Шта се дешава кад помераш магнет?

Допуни реченице:

Дејство магнета се повећава када се _____.
Дејство магнета се смањује када се _____.

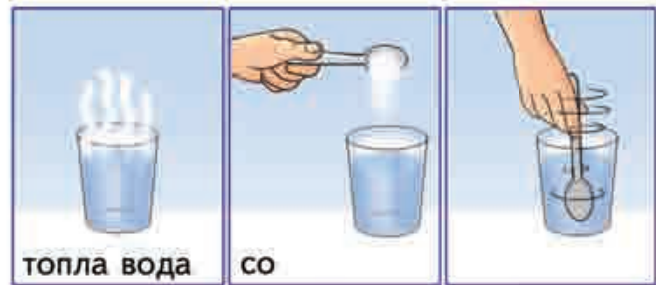
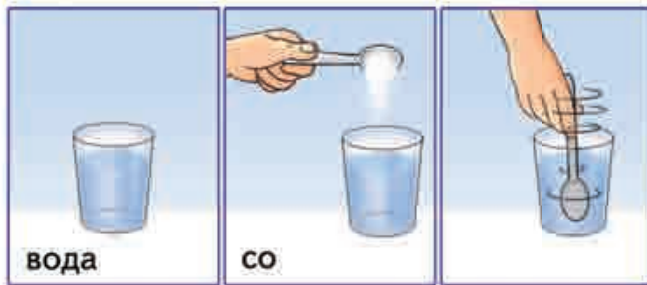

Који смер стално показује магнетна игла компаса? Зашто?

РАСТВОРЉИВОСТ МАТЕРИЈАЛА

Према датим примерима изведи огледе и напиши запажања.

Допуни реченице:

Со се _____ у води. Песак се _____ у води.

Уље се у хладној и топлој води _____.
Оно _____ по води.

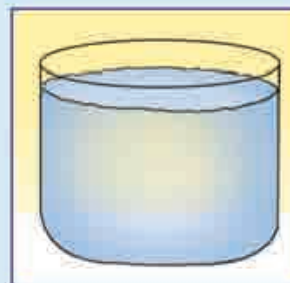
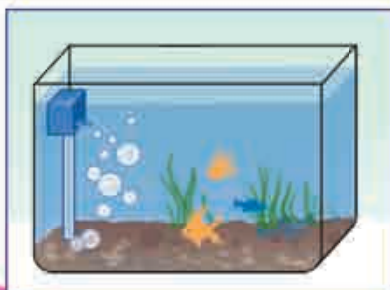

Воћни сируп сипај у чашу с водом.
Шта примећујеш?

Шта је непходно за живот рибица?

Шта се раствара у води?

Шта се налази у овом грумену земље?

Шта је приказано на сличицама?

Мешањем различитих материјала настају смеше. Многе смеше људи сами праве.

Лимунада је смеша _____

Хлеб је смеша _____

Колач је смеша _____

Вода у природи пролази кроз различите пределе. Она је смеша разних састојака.

Ваздух који удишемо је смеша гасова у којој се налазе честице прашине и микроорганизми.

Да ли се у овој смеси налази и вода? _____

Храна коју једемо је смеша различитих намирница.

Земља је смеша различитих састојака.

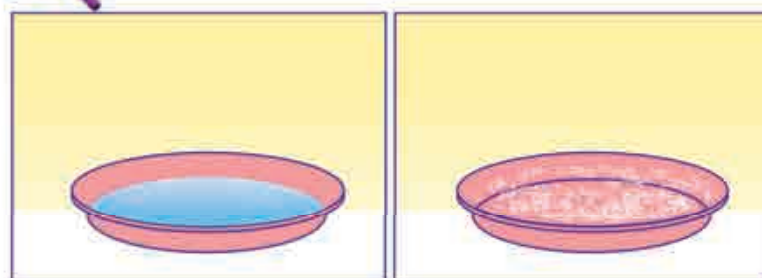
Песак се из земље одваја просејавањем.

Састојци смеше се могу различитим поступцима издвојити из смеше. Мутна вода се бистри цеђењем кроз газу.

Морску воду сипај у плитак тањир и остави да вода испари.

Морска вода је смеша соли и воде. Како се може со издвојити из воде?

ПРОМЕНЕ МАТЕРИЈАЛА

У природи постоји велик број материјала који се мењају под механичким утицајем и утицајем топлоте, ваздуха и воде. Промене материјала могу бити повратне и неповратне.

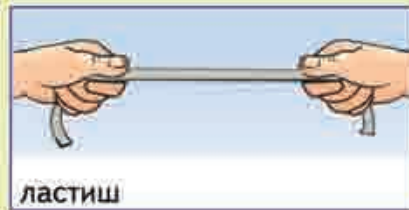
ПОВРАТНЕ ПРОМЕНЕ - механичка дејства

савијени папир

сунђер

ластиш

Ако се материјал после промене може вратити у првобитно стање, кажемо да је промена повратна.

НЕПОВРАТНЕ ПРОМЕНЕ - топлотна дејства

Сагоревањем дрвета и папира настаје _____.

Под дејством ваздуха и воде, метални ланац рђа. Метал мења своје особине.

Шта је приказано на сличицама? Шта се дешава са кромпиром кад се скува?

Кувањем и печењем хране врше се неповратне промене материјала.

Јабуку и банану стави у пластичну кесу и држи их неколико дана на топлом месту. Напиши своја запажања.

Неповратне промене материјала доводе до настанка других материјала који немају исте особине као почетни материјал.

Према датом приказу, запали свећу и поклопи је стакленом чашом. Због чега се свећа угасила?

На појединим паковањима постоје ознаке за запаљиве материјале.

На шта нас упозорава овакав знак?

За сагоревање било ког материјала потребан је кисеоник који се налази у ваздуху.

Шта је приказано на сликама? Зашто је дошло до пожара?

Опиши како ватрогасци гасе пожар.

У којим ситуацијама ћеш позвати телефонски број 93?

ПРИРОДНА БОГАТСТВА

Која су богатства приказана на овој географској карти?

У Републици Србији постоје разноврсна природна богатства које људи користе у циљу задовољавања својих потреба. Људи користе сва природна богатства: воду, ваздух, различите руде, нафту, гас, плодно земљиште, шуме, биљке, животиње... Поједина природна богатства користе се као сировина за производњу неких производа, а нека се користе као извор енергије. Нека природна богатства се могу потрошити и необновљива су, а нека се стално обнављају. Прекомерним коришћењем неких природних богатстава нарушава се природна равнотежа.

„Има много тога што је ова планета чувала милионима година. То су нафта, гвожђе, сребро, песак, алуминијум, бакар и још много тога. Ова блага су поклон за нас. Њима грејемо своје куће зими, од њих правимо алат, кувамо... У ствари, непрестано их користимо. Али она постоје у ограниченим количинама. Кад их потрошимо, више их неће бити. На нама је да одлучимо шта ћемо да урадимо с њима. Да ли ћемо све да извадимо из Земље и претворимо у ствари које нам баш и не требају? Или ћемо да их штедимо, па ћемо тако и ми као и сва друга жива бића на Земљи, моћи још дуго да их имамо?“

Из књиге „Како деца могу спасити Земљу“

Заокружи природна богатства која су необновљива.

нафта вода руде ваздух Сунце угаљ биљке гас животиње

Напиши на које се све начине могу да користе природна богатства:

НЕЖИВА ПРИРОДА

ЖИВА ПРИРОДА

Зашто човек мора да штеди природна богатства?

Руде и минерали су природна богатства земље. Налазе се у дубинским и површинским слојевима Земљине коре. Већина стена се састоји од мешавине неколико минерала. Минерали (стене) из којих се топљењем и одређеним начином прераде могу добити метали називају се руде. Најраспрострањенији минерал је со. Соли има на много места у природи, а највише у морској води. Камена со се вади из рудника у којима се налазе велике наслаге соли под земљом. Окна рудника соли су дубока и до 300 метара.

За људску употребу со се пречишћава и додају јој се неки састојци.

Постоји више врста руда од којих се добијају различити метали. Рудни минерали се прерађују на различите начине. Од њих се добијају метали који се могу лако обрађивати: ваљати, ковати, истезати, тањити и савијати.

Отпацци могу поново да се користе.

Рециклажа је процес поновне прераде производа који више нису у употреби. Рециклажом се штеде сировине, вода, енергија, мање се загађује ваздух и земљиште. Рециклирати се могу: папир, стакло, метал, пластика и друго. Од отпада се рециклирањем добијају сировине и производи које се могу поново употребити.

Ако на неком производу видиш овакав знак, то значи да је направљен од рециклираног материјала.

ПРИРОДНЕ СИРОВИНЕ

Природне сировине су веома значајне за човека и он их користи на различите начине.

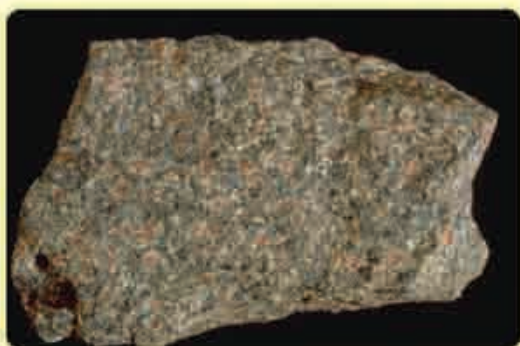
Со је чврст, растворљив минерал који се лако мрви. Налази се у морској води и у изворима слане воде. На неким местима се со налази и у земљи у виду камених наслага. Чиста со је сланог укуса и растворљива је у води. Употребљава се као састојак у исхрани људи и животиња. Користи се у прехранбеној и хемијској индустрији.

Гипс је минерал беле, сиве или жућкасте боје. Много се користи у грађевинарству. Од гипса се праве велике гипсане плоче и преградни зидови који се користе при изградњи стамбених и других објеката. Гипс се користи за прављење разних модела и калупа, те због тога има велику примену у вајарству и медицини.

Мермер је врста камена који је погодан за обраду и глачање. Има велику примену у грађевинарству и вајарству. Боја мермера је различита. Најпознатији је црни мермер.

Људи од давнина користе различите **метале**. Они се добијају из разних руда које се налазе у Земљиној кори. Из рудника се на површину Земље извлаче разноврсне руде. Руде се отпремају у топионице, где се топе и од њих се добијају метали: гвожђе, бакар, олово, алуминијум, цинк и многи други. Метали се одликују сјајем. Ковни су, могу се лако топити, добри су проводници топлоте и електричне струје. Употребљавају се на различите начине.

Гвожђе је један од метала који се данас највише користи. Од њега се праве многе корисне ствари: од игле до локомотиве, па чак и огромни мостови, бродови и високе грађевине. Гвожђе се добија топљењем одговарајуће руде у нарочитим пећима. Због своје висине имају назив високе пећи.

Папир се производи у фабрици папира. Основна сировина за производњу папира је целулоза, која се добија из дрвета. У папирној индустрији најчешће се прерађују топола, бреза, смрека, бор и јела. Ово дрвеће се наменски гаји за производњу папира. Стари папир се такође користи за производњу новог папира. Тај поступак се назива рециклирање.

Гума се прави од млечне емулзије, латекса, који цури када се зареже кора дрвета каучуковца. Тај сок, сличан млеку, се стврдне на ваздуху и тако настаје каучук. Кад се каучуку дода мало сумпора и неко време загрева, он постаје врло еластичан и тако настаје сирова гума. Сировој гуми се додају разни састојци, као што су смола, чађ, рђа, сумпор и још неке материје, и тако се добија гума. Она је еластичан материјал који се користи као сировина за даљу индустријску обраду.

Загрејана гума се пресује у разне калупе и тако добијамо облике које желимо. Осим природне, постоји и вештачка гума, која се добија прерадом нафте. Од гуме се праве разни предмети који се користе у свакодневном животу. Од укупне количине произведене гуме на свету, половина се потроши за производњу аутомобилских гума и црева.

ГОРИВА

За стварање топлотне енергије људи употребљавају разна горива. Горива могу бити чврста, течна и гасовита. По начину постанка деле се на природна и вештачка. Природна горива се налазе на површини Земље или у њеној унутрашњости. Вредност горива се одређује према количини топлоте коју нам даје при сагоревању. Сва горива су загађивачи ваздуха.

У чврста горива се убрајају дрво и све врсте угља. **Дрво** је чврсто природно гориво које се налази на површини Земље. Сагоревањем дрвета ствара се топлота. Ако је сагоревање потпуно и топлота ће бити већа. Количина топлоте зависи од врсте дрвета и његове влажности. Већа количина топлоте добија се потпуним сагоревањем тврдог и сувог дрвета.

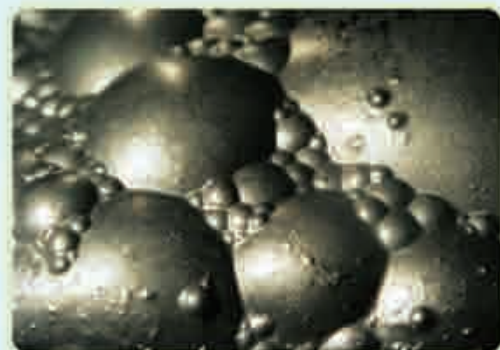

Угаљ се налази дубоко под земљом. Вади се из јама или рудника. Он је настао од биљака. Пре много милиона година површина Земље је била прекривена пространим шумама. Дрвеће је било огромно. Услед честих и јаких поремећаја, Земљина кора је пуцала, површински слојеви са дрвећем су тонули и пропадали у дубину и остајали затрпани. Без довољно ваздуха, под великим притиском и високом температуром, дрвеће се полако мењало, угљенисало се и претварало у угаљ.

У природи постоји више врста угља. **Камени угаљ** је најстарији и најквалитетнији природни угаљ. Изгледа као црни, сјајни и масни камен. При сагоревању даје велику топлоту, а оставља мало пепела.

Нафта је тамна, густа и масна течност која се налази дубоко под земљом. Највећа налазишта нафте код нас се налазе у Панонској низији. Настала је од изумрлих ситних животиња и биљака које су се наталожиле на дну мора и биле прекривене песком, муљем и осталим слојевима Земље. Услед недостатка ваздуха, а због великог притиска и високе температуре, од тих изумрлих животиња је постала нафта. До нафте се долази бушењем земље. На нафтоносна поља се постављају високи метални торњеви с бушилицама које могу да продру више стотина метара у дубину земље. Пронађена нафта се цевима или цистернама одводи до рафинерије, где се пречишћава и прерађује. Од нафте се добија лож-уље, машинско уље, бензин, петролеј, вештачка гума, вазелин, парафин, мазут и многи други производи.

Земни гас има високу топлотну вредност и при сагоревању не оставља отпатке. Увек се појављује на бушотинама нафте. До насеља и фабрика се доводи посебним цевима - гасоводима. Употребљава се као гориво у домаћинству и индустрији. Сагоревањем природног гаса ваздух се загађује много мање него сагоревањем чврстих и течних горива.

ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ

Људи свакодневно користе енергију. Најзначајнији извори енергије су нафта и угаљ. Снажни речни токови су такође извор енергије коју хидроелектране претварају у електричну енергију. Сунце, ветар и вода су најперспективнији извори енергије јер не загађују природу. Ови еколошки извори енергије су недовољно искоришћени. Поред тога, ови извори енергије се не могу потрошити. Сунчевим зрачењем на Земљу доспева велика количина енергије. Део те енергије се сакупља помоћу малих соларних станица. Соларне плоче и велики прозори чувају енергију Сунчевог зрачења и тако се загревају просторије.

У крајевима где дувају снажни ветрови, модерне ветрењаче претварају енергију ветра у струју.

РАЗМИШЉАЊА О ЕНЕРГИЈИ

Када сам била мала, мама ми је показала нашу термоцентралу - велику зграду од цигала са три висока оџака, испред које је било пуно металних жица и машина. Унутра, радници су убацивали угаљ у велику ватру који, када сагори, ослобађа енергију која се претвара у електричну енергију. Из термоцентрале се дизао густ дим у небо. Док бисмо пролазили колима поред ње моја мама је имала обичај да каже: „То је најпрљавија централа! Требало би да је затворимо и да престане да загађује ваздух!“ Али, у то време нисмо знали шта бисмо без електричне енергије.

Данас много више знамо. Знамо да нам неће требати толико много централа ако будемо штедели довољно енергије. Исто тако знамо да загађен ваздух који долази од термоцентрала не само да смрди и да је од њега људима мука, већ шкоди и Земљи. Када вода спере загађење са неба и она постаје загађена - кисела киша. Од киселих киша страдају реке и језера, рибе и дрвеће и сва друга створења у природи која чак и не употребљавају електричну енергију!

Научили смо и то да загађени ваздух мења климу на читавој планети. Једнога дана дивљим животињама ће можда бити сувише хладно или превише вруће да би преживеле. Већ сада неки људи раде све што могу да уштеде енергију и помогну да се очисти запрљано небо, реке и земља.

Карина Луц, часопис „Енергија у дому“

ШТА ТИ МОЖЕШ ДА УРАДИШ ДА БИ СЕ ПОТРОШЊА ЕНЕРГИЈЕ СМАЊИЛА?

У својој кући или стану свакодневно можеш да штедиш енергију на више начина.

- * Искључи светло кад га не користиш.
- * Користи дневно светло - оно је бесплатно и не загађује. Читај поред прозора. Помери завесе и подигни ролетне.
- * Обриши праšину са сијалице. Веровали или не, али праšњаве сијалице користе више енергије од чистих.
- * Штедећи топлу воду штедиш два Земљина блага у исто време - воду и енергију.
- * Када се купаш или тушираш, када переш руке или се умиваш, када переш судове, кад год употребљаваш топлу воду, сети се: имаш прилику да помогнеш да се сачува Земља, тако што ћеш мудро да користиш воду.
- * Спусти ролетне увече и навуци завесе када је хладно. То прави зид који помаже да се топлота задржи.
- * Када је хладно, провери да ли су прозори у твојој соби добро затворени. Провери да ли су поломљени прозори поправљени.
- * Помози својим родитељима да поставе траку за изолацију око прозора и врата.
- * Док се нешто пече у рерни, држи затворена врата рерне.
- * Стави поклопац на лонац да би вода брже прокувала.
- * Дно лонца или шерпе требало би да буде исте величине као рингла на којој се кува.

Из књиге „Како деца могу спасити Земљу”

ДЕЛАТНОСТИ ЉУДИ У РАВНИЧАРСКИМ КРАЈЕВИМА

Живот и рад људи у равничарским крајевима је прилагођен поднебљу и временским приликама у том крају. Велике обрадиве површине Панонске низије су погодне за развој пољопривреде, посебно ратарства. Највише се гаје житарице, затим индустријске и крмне биљке. Применом савремених пољопривредних машина земља се лакше и брже обрађује. Плодност ораница се повећава употребом вештачког и стајског ђубрива.

У Панонској низији посебно је значајна производња сунцокрета, шећерне репе, лана, конопље, хмеља, уљане репице и соје.

Поред ратарских култура, становништво у равници гаји и разне врсте поврћа. Највише се гаји кромпир, пасуљ, паприка, парадајз и лук. Лесковачка котлина и околина Хоргоша су чувени по гајењу црвене паприке која служи за индустријску прераду.

Крмно биље се све више гаји у Панонској низији, јер је оно врло значајно за унапређење сточарства. Највише се гаје разне врсте детелине и сточна репа. Фарме говеда, свиња и живине су опремљене најсавременијом опремом.

Захваљујући пољопривредним производима, у равничарским пределима је развијена прехранбена индустрија. Постоје фабрике шећера, уљаре и кланице, млинови и хладњаче.

На обронцима ниских планина засађене су плантаже винограда и воћњака.

ДЕЛАТНОСТИ ЉУДИ У ПЛАНИНСКИМ КРАЈЕВИМА

Велики део наше земље обухватају планински предели. Њихова велика разноликост условљава и различитост у животу и раду становништва. У појединим пределима људи се баве сточарством, а негде воћарством и виноградарством. Природне лепоте и историјске знаменитости погодују развоју туризма и угоститељства.

У планинским пределима владају различити услови за развој пољопривреде. Због неповољних климатских и рељефних услова, у вишим планинским деловима ратарске културе слабо успевају. У речним долинама, котлинама и у подножју планина постоје повољнији услови за гајење житарица и неких врста поврћа. Ови предели су погодни и за развој воћарства и виноградарства.

Планински предели су нарочито погодни за развој сточарства, посебно за узгој оваца. Када у нижим планинским пределима понестане сточне хране, чобани са стадима крећу на планинске пашњаке. Ту остају све до касне јесени. Са њима су и њихови пси чувари. Сточарска насеља на планинским пашњацима називају се катуни. У касну јесен, када отпочну кише, а први мразеви забеле планинске врхове, чобани се са стадима враћају у села.

Шта чобани раде у катунима?

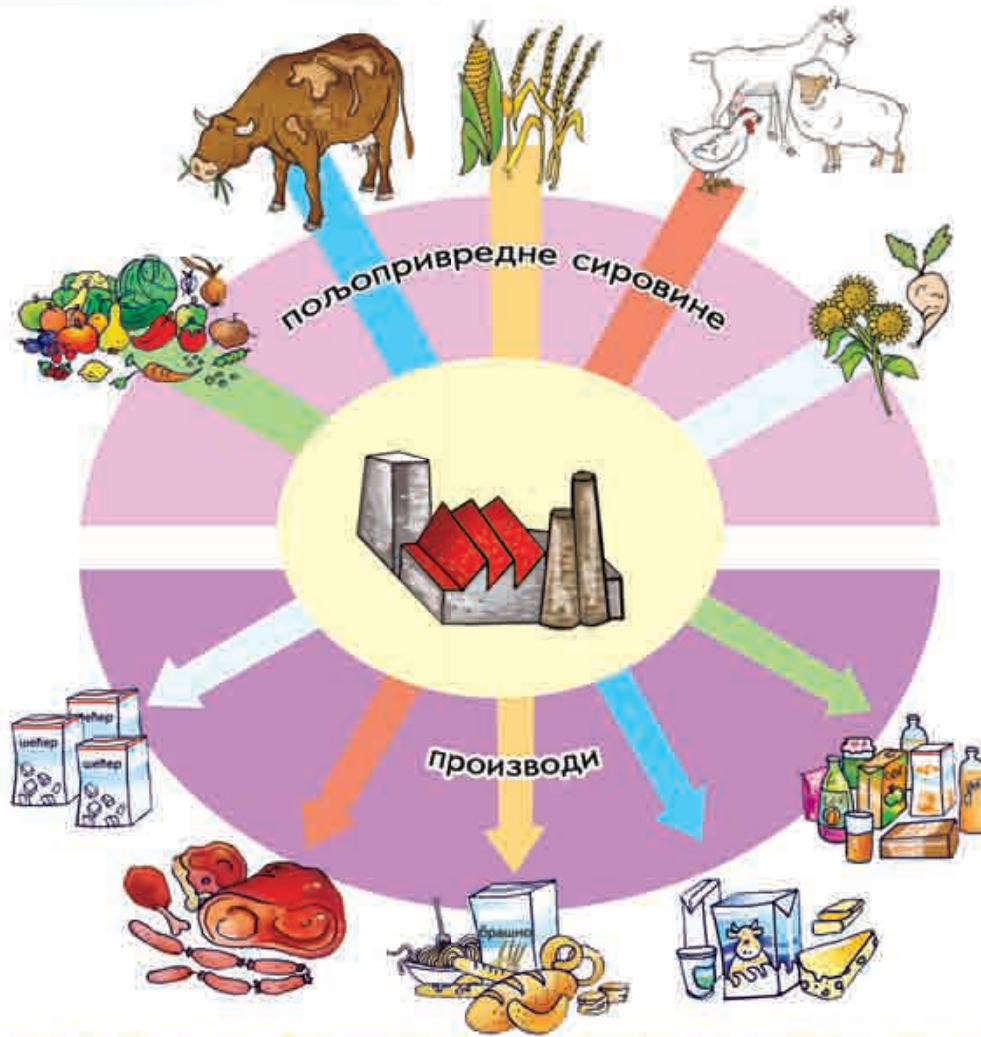
Од оваца људи користе месо, млеко, вуну, кожу. Од млека праве сир и кајмак. Надалеко су познати сјенички и златарски сир.

Шуме и пашњаци су највеће богатство наших планинских предела.

Природне лепоте планинских крајева, бистре реке и потоци, чист ваздух и много снега током зиме привлаче мноштво туриста. За њих се граде хотели, планинарски домови, ски-стазе. Копаоник, Златибор, Тара су познати туристички центри наше земље.

ОД СИРОВИНЕ ДО ПРОИЗВОДА

На основу досадашњих сазнања и приложене слике, испричај које се сировине у фабрикама прерађују и шта се од њих производи.

Шта је приказано на слици?

ПРОИЗВОДЊА И ПОТРОШЊА

Од давнина, човек је радио и стварао. Најпре се бавио ловом и риболовом, а потом узгајањем биљака и животиња. Сваким даном је све више и више производио. Временом су се појавили вишкови произведених добара.

Произвођачи су најпре своје вишкове производа међусобно размењивали, а потом су неки ту размену почели да реализују другачије. Почели су да тргују. Путовали су, куповали производе од једних, а продавали другима.

Пољопривредни произвођачи своје производе продају на пијацама. У већини насеља постоје и откупна места где пољопривредне производе откупљују појединци и предузећа. Пољопривредници продају вишкове својих производа. За добијени новац купују све оно што им је потребно, плаћају услуге, школовање...

Шта све пољопривредници продају?

Човек својим радом производи материјална или духовна добра којим задовољава своје потребе. Он је произвођач или стваралац. Своје производе пласира до потрошача. Потрошачима се нуде производи и услуге на тржишту.

Тржиште је подручје или место на коме се води трговина, односно где се закључују трговачки послови.

На тржишту се појављује све више истих или сличних производа и услуга. Ствара се конкуренција на тржишту. Сви они који нуде производе и услуге, на неки начин се представљају потрошачима. Рекламирање (маркетинг) производа и услуга је веома важно. Оно се врши на разне начине.

На које начине се врши рекламирање неког производа и услуга?

ПРОШЛОСТ

Свуда око нас има много трагова прошлости који нам сведоче о оном што се догађало некада. Сваки предмет сачуван из прошлости је важан сведок тог времена. Прошлост упознајемо обиласком културно-историјских споменика и музеја, гледањем старих фотографија, историјских филмова и позоришних представа, читањем књига... Историја је наука која проучава прошлост људског друштва.

О чему сведоче ове слике?

Да би одредили када се шта догодило у великом временском периоду, људи су направили поделу времена на: године, деценије, векове и миленијуме.

Година је временски период од 365 или 366 дана.

Деценија је временски период од десет година.

Век је временски период од 100 година.

Миленијум је временски период од хиљаду година.

Сваки миленијум има десет векова.

Замислите једну велику, дугачку траку коју зовемо трака времена. На њој можемо да обележимо неке важне догађаје из нашег или туђег живота.

На пример, наш велики научник Никола Тесла рођен је 1856. године, што значи у шестој деценији 19. века. Зато смо на траци времена обележили шесто поље у 19. веку. Исто тако смо означили 1445. годину, када је Гутенберг патентирао прву штампарску машину.

Покушај на исти начин дазначиш годину свог рођења, годину рођења својих родитеља и њихових предака на датај траци времена.

Означи рођења следећих великана:

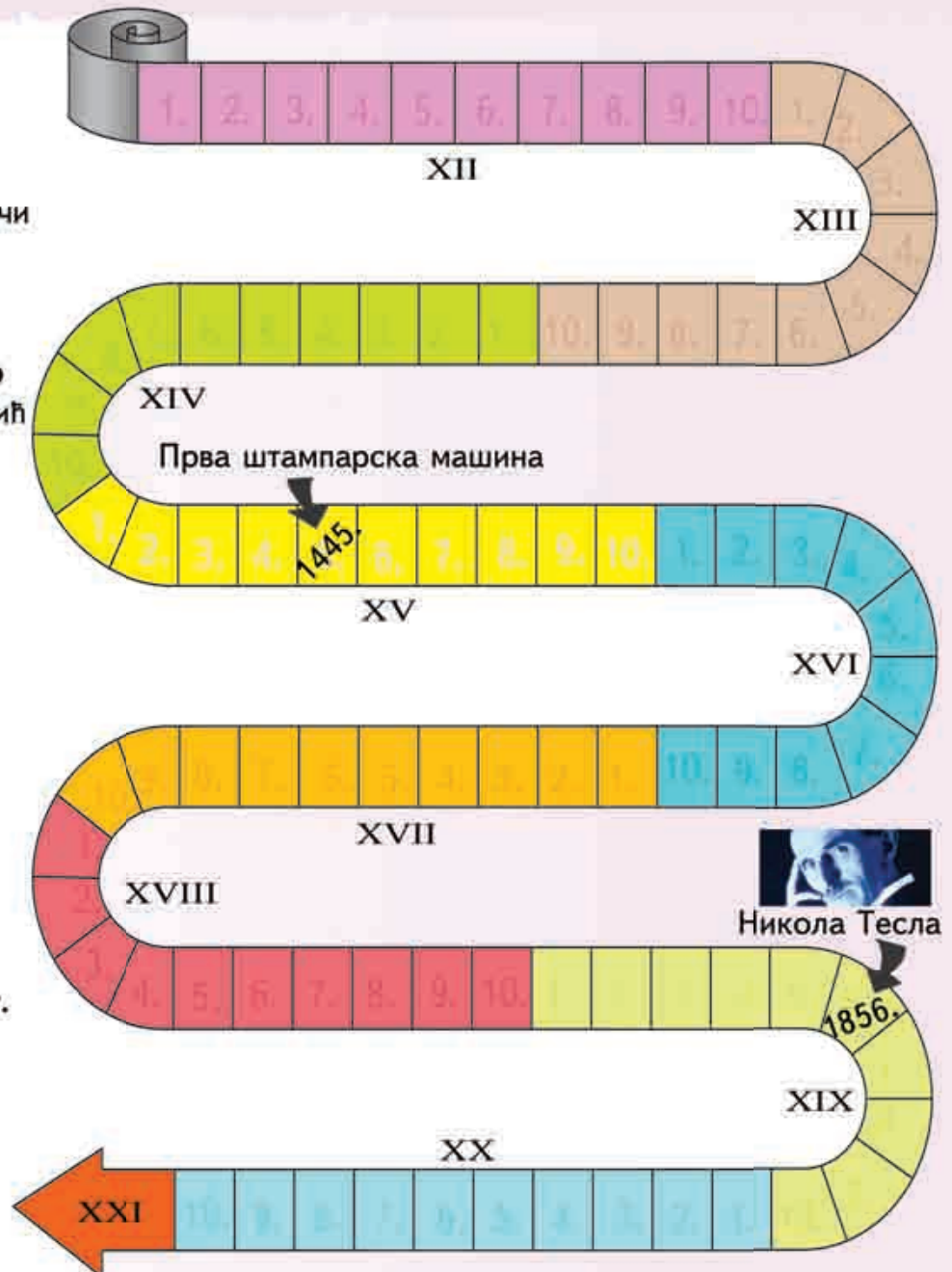
Уметника:
1452. год. Леонардо да Винчи
1881. год. Пабло Пикасо

Књижевника:
1564. год. Вилијам Шекспир
1742. год. Доситеј Обрадовић
1787. год. Вук С. Караџић

Научника:
1643. год. Исак Њутн
1879. год. Алберт Ајнштајн

Означи следеће важне догађаје:

1969. год. први човек на Месецу.
1492. год. Кристифор Колумбо открива Америку.
1885. год. Луј Пастер открио вакцину против беснила.

ТРАГОВИ ПРОШЛОСТИ

Све што је човек створио или користио током живота, а остало је сачувано до данас, су трагови прошлости. То су разне грађевине, предмети, књиге, фотографије и слично. Захваљујући сачуваним траговима из прошлости ми знамо како је некада живео човек.

У далекој прошлости човек је живео у пећини. Правио је примитивно оружје: копље, лук и стрелу којима је ловио. Јео је само оно што улови.

После много хиљада година, човек је случајно открио ватру. Схватио је да је храна укуснија ако се испече или скува. Почине да прави посуђе од земље (глине). Прави куће од блата и прућа. Говор постаје јасан и људи се лакше споразумевају између себе.

Како је време пролазило, људи су откривали и стварали разне предмете и тиме себи олакшали живот. Настанују се близу река, оснивају насеља, гаје стоку, узгајају биљке. Праве куће од камена.

Људи се удружују у прве државе. Своје знање записују, јер су научили слова, знакове за писање. Оснивају школе за учење и преносе знања на потомство.

Човек је почео да се бави разним занимањима - занатима. Престаје да производи само за себе, већ ствара и производе за продају. Често путује ради трговине. Ствара лепа уметничка дела. Измислио је штампарију, сат и компас.

Велики напредак у развоју човека је проналазак парне машине. Човек почиње да прави машине које се покрећу помоћу паре: локомотиву и пароброд. Гради фабрике у којима се лакше и брже производи. Живот људи постаје богатији и раскошнији. Човек живи у великим кућама и има времена да размишља о себи и свету.

Размишљајући и комбинујући стечена знања, човек ствара електричну струју, телефон, радио, телевизију и машине које покреће прерађена нафта: аутомобил и авион. У најновијем периоду који је иза нас, човек је напредовао у свему. То су бројна открића важна за здравље човека, пеницилин и други лекови. Техника све више напредује и живот је олакшан проналаском мобилног телефона, рачунара и разних робота.

Велики корак је лет у васиону и њено истраживање помоћу сателита. Некада давно био је проблем одлазак до суседног села или града. Данас је човек долетео и до Месеца.

Замисли и опиши свој живот у будућности.

СРБИЈА У ДОБА НЕМАЊИЋА

Срби су народ који припада Јужним Словенима. Балканско полуострво су населили у 7. веку. На Балканском полуострву су основали више области у којима су се бавили земљорадњом и сточарством. Најпознатија област је била Рашка или Србија. Простирала се око река Ибра, Пиве, Таре и Западне Мораве. У 12. веку почиње успон српске државе.

Стефан Немања је владао у Србији крајем 12. века. У току своје владавине осамосталио је и проширио Србију. По његовом имену, породица је названа **Немањићи**. Ова породица је владала Србијом од половине 12. до друге половине 14. века. Током своје владавине, Стефан Немања подизао је цркве и манастире. Изградио је манастире Студеницу и Хиландар. Последње године свога живота, као монах Симеон, провео је на Светој гори у Хиландару, са најмлађим сином, монахом Савом.

Стефан Немањић Првовенчани је био средњи син Стефана Немање. Наследио је оца на српском престолу. Сачувао је и одбранио територију Србије коју је добио од оца у наслеђе. Године 1217. крунисан је за краља. Од тог тренутка, Србија је краљевина. Назив Првовенчани је добио по томе што је био ованчан круном – крунисан за првог српског краља.

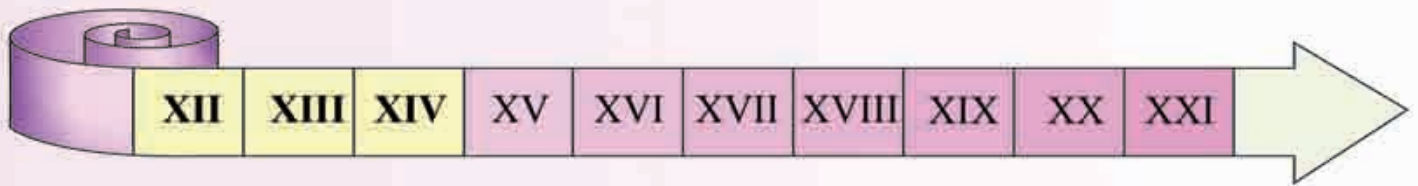

Жича је задужбина Стефана Немањића

Растко Немањић – Свети Сава је трећи син Стефана Немање. Замонашио се на Светој гори и добио монашко име Сава. Био је паметан и mudar. Захваљујући Светом Сави, 1219. године српска црква је постала самостална. Умро је у Бугарској. Његове мошти су пренете у Србију и сахрањене у манастиру Милешева. Турци су пренели и спалили његове мошти у Београду. Црква га је прогласила за светитеља. Поштујемо га, јер је ширио писменост, доносио прве законе и отварао болнице.

Свети Сава је црквени празник који се обележава 27. јануара. **Савиндан** као школску славу озваничио је кнез Милош Обреновић 1823. године.

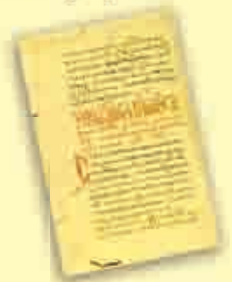

Током 13. века у Србији се јављају први градови, развија се рударство, трговина и занатство, кује се први новац са ликом краља Уроша. **Краљ Урош** је био најмлађи син Стефана Немањића Првовенчаног. Наследници краља Уроша воде ратове са суседним државама и увећавају територију Србије. Највећу територију Србија је имала за време Стефана Душана, у првој половини 14. века.

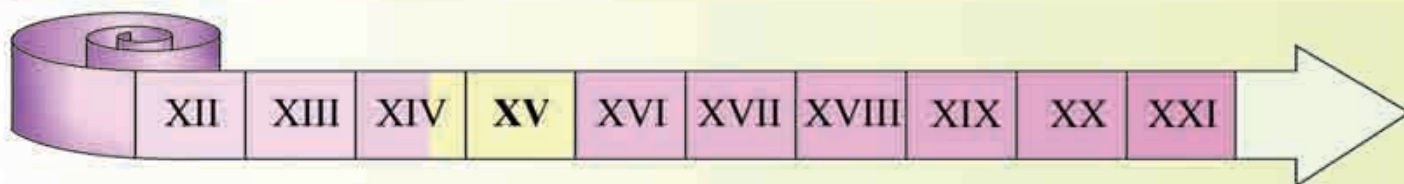
Крунисање цара Душана

Стефан Душан Немањић је био први српски цар. Крунисао се 1346. године, након проширења Србије. Владао је територијом од Дунава и Саве на северу, до Пелопонеза на југу. Његова држава се називала Српско царство. Био је први српски владар који је написао законе које су сви у држави морали да поштују. Због свега наведеног народ га је назвао Душан Силни.

Моћног цара Душана наследио је син **цар Урош Нејаки**. Није био у стању да сачува државу коју му је оставио отац и због тога је имао надимак Нејаки. Године 1371. умире цар Урош. Те године престаје да постоји Српско царство и породица Немањић више не влада Србијом. Српско царство се распада на више области, међу којима је била најпознатија област кнеза Лазара.

ДОЛАЗАК ТУРАКА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО

Кнез Лазар је управљао територијом која се простирала око Велике, Западне и Јужне Мораве и звала се Моравска Србија. Престоница је била у Крушевцу. За време владавине кнеза Лазара, Турци су неколико пута покушали да освоје његову државу.

Највећи сукоб војске кнеза Лазара и Турака је чувена Косовска битка. Ова битка се одиграла на Косову, 28. јуна 1389. године. Током битке погинули су кнез Лазар и турски султан Мурат. После ове битке јужни део Моравске Србије улази у састав турске државе.

Турци су народ који је у 14. веку кренуо у освајање Балканског полуострва и Европе. Дошли су са истока, из Азије.

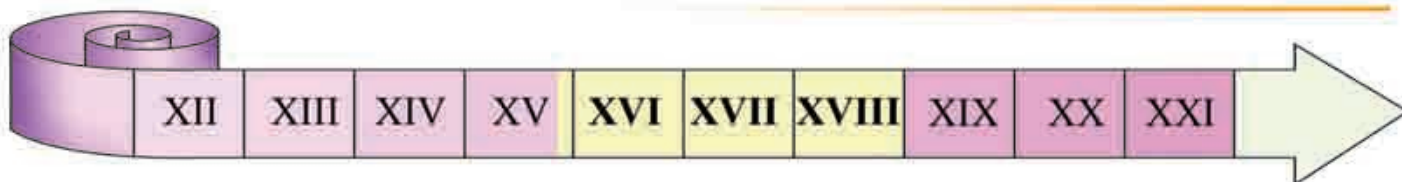
На почетку 15. века српска држава доживљава нови успон, за време владавине **деспота Стефана Лазаревића**, сина кнеза Лазара. Његова држава се назива Српска деспотовина. За време деспота Стефана, **Београд** први пут постаје српска престоница. Деспот Стефан је волео да чита и пише и окупљао је писмене људе на свом двору. Основао је чувену школу преписивања у манастиру Манасији (Ресавска школа).

Деспота Стефана је наследио син његове сестре, **Ђурађ Бранковић**. Он је подигао нову престоницу, град **Смедерево**. Половином 15. века, 1459. године, Турци су освојили Смедерево. Освајањем Смедерева Турци су освојили Србију. Од овог времена Србија и српски народ су део Турског царства.

Смедеревска тврђава

ЖИВОТ СРБА У ТУРСКОМ И АУСТРИЈСКОМ ЦАРСТВУ

За српски народ живот у Турском царству био је тежак. Срби су морали да плаћају порез и да раде бесплатно на турским имањима. Најтеже је угњетеном народу било отимање и одвођење здраве мушке деце од стране Турака. Ову децу су Турци обучавали у посебним школама и временом су они постајали најбољи турски војници - јаничари.

Због тешког живота, Срби пружају отпор турској власти или се селе у друге државе. Један од облика отпора је хајдучија.

Хајдуци су били храбри људи који су у пролеће одлазили у шуме, а зиму проводили код својих пријатеља - јатака. Хајдуци су се борили против Турака тако што су пресретали турске трговце и порезнике, одузимали им новац и робу, а потом делили плен између себе. Народ је у хајдуцима видео своје заштитнике и зато је са много дивљења у бројним епским песмама опевао њихово јунаштво. Најпознатији хајдуци су били: Старина Новак, Хајдук Вељко Петровић и Станоје Главаш.

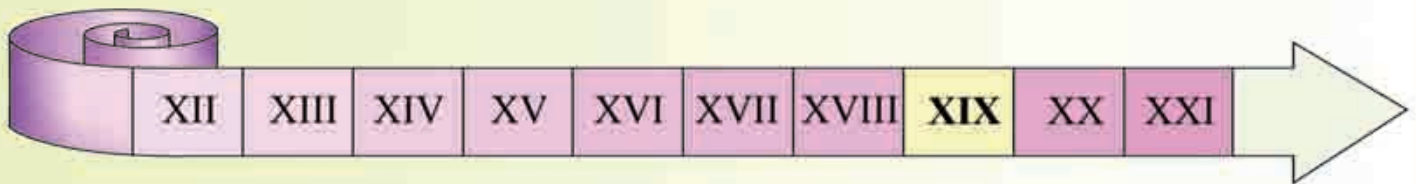

Због тешког живота у Турској држави, Срби су напуштали своја села и селили се у суседне државе. Највећа сеоба Срба одиграла се крајем 17. века (1690. године). Неколико хиљада Срба повео је патријарх Арсеније Чарнојевић у сеобу, на север. Прешли су Саву и Дунав и, уз дозволу аустријског цара, населили су област данашње Војводине и Мађарске.

Од краја 17. века Срби живе у Турском царству и Аустријском царству. У Аустријском царству највећи број Срба су војници који чувају аустријску границу од упада Турака. Аустријски цар им је дозволио да граде своје цркве и школе. Тако су Срби подигли манастире на Фрушкој гори. У Сремским Карловцима су саградили гимназију, а у Сомбору учитељску школу. Центри српске културе су постали градови Нови Сад, Сент Андреја, Карловци и Сомбор.

БОРБА СРПСКОГ НАРОДА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД ТУРАКА

У 19. веку Срби су започели борбу за ослобађање од Турака и стварање државе. Борба је почела Првим и Другим српским устанком.

Први српски устанак (1804-1813) је подигнут 15. фебруара 1804. године у селу Орашцу. За вођу устанка изабран је **Ђорђе Петровић**. Турци су га назвали **Карађорђе** (Црни Ђорђе). Током устанка Срби су победили у многим биткама. Устанак је завршен повратком турске војске у Србију 1813. године. Турци настављају с неделима према српском становништву због чега Срби подижу нови устанак. У ослобођену Србију током устанка, дошли су из Аустрије Доситеј Обрадовић и Вук Караџић. Њихов задатак је био да шире писменост и отварају школе.

Доситеј Обрадовић (1742-1811)

је живео у многим крајевима наше земље и, као учитељ, уочио је да је народни језик свуда исти и поред верске подвојености. Борио се за јединство народа без обзира на локална обележја и верске разлике. Проживео је буран живот, од калуђера до народног учитеља и првог министра просвете за време Првог српског устанка. Током свог живота написао је многе књиге.

„Што гођ су људи на овом свијету измислили ништа се не може испоредити с писмом.”

Овим речима започиње Први српски буквар који је саставио

Вук Караџић (1787-1864).

У њему је објавио азбуку од тридесет слова којом се и данас служимо.

Увео је народни језик у књижевност и борио се да свој народ просвети писменошћу.

Други српски устанак подигнут је у Такову, априла 1815. године. За вођу устанка је изабран **Милош Обреновић**. У првим месецима устанка Срби су победили турску војску у неколико битака, а потом је Милош Обреновић почео да преговара с Турцима. Након тих преговора Србија је постала самостална кнежевина у оквиру Турског царства, а Милош је постао кнез.

Током 19. века стварала се српска држава. У њеном стварању учествовали су многи. Значајан допринос дале су породице Карађорђевић и Обреновић. Важан догађај за државу је био и одлазак турске војске из српских градова.

Године 1867. турски заповедник града Београда предао је кнезу **Михаилу Обреновићу** кључеве града Београда. Предајом кључева, турска војска је, осим Београда, напустила и градове Смедерево, Шабац и Кладово.

За време владавине кнеза Михаила Србија се развија у модерну државу. Одласком Турака мења се начин живота и облачења. Гардероба се доноси из европских градова. У граду се организују први балови. Кнез Михаило битно утиче на развој културе у Србији, помаже изградњу позоришта и других културних институција.

Године 1878. Србија је постала самостална држава коју су признале друге државе Европе. **Милан Обреновић** је био први српски краљ у модерној историји Срба. За краља је проглашен 1882. године у Београду. Од те године Србија је краљевина.

ЖИВОТ У СРБИЈИ НЕКАДА

Живот и рад људи у прошлости се разликовао од живота данашњих људи. Становништво је живело у различитим насељима. Владари и мањи број богатих људи су живели у градовима, а остало становништво у сеоским насељима.

Градови су били мала утврђења која су грађена на узвишењима. Били су опасани бедемима. Бедери су штитили град од упада непријатеља. Улице су биле уске, кривудавае и често прљаве. У град се могло улазити само на једну капију која је дању била отворена, док је ноћу била закључана и добро чувана. Градови су се непрестано проширивали. Становништво које није могло да се настани унутар зидина, насељавало се у предграђима. Унутар града живели су и радили трговци и занатлије. У околини градова налазили су се повртњаци и виногради.

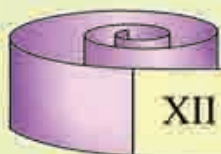
Владари и богати људи су живели у дворцима који су били саграђени од камена и опасани зидинама. Дворац је био опремљен скупоценим намештајем. На двору се живело раскошно. Одећа је била израђена од скупоцених тканина извезених златом, украшена бисерима и драгим камењем.

Посуђе које су користили владари и богаташи било је направљено од сребра и злата. Трпеза је била богата и разноврсна, састављена од бројних јела: меса, рибе, чорбе, дивљачи...

Деца богатих људи су учила мачевање, јахање и вештину ратовања. Мали број деце се школовао у школама које су биле у саставу манастира. Учитељи су им били попови и монаси, једини школовани људи тог времена. Тамо су деца учила веронауку, читање, писање, рачун и певање.

XII

XIII

XIV

XV

XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

Највећи део становништва је живео у сеоским насељима. Куће су биле ниске и неугледне, грађене од блата и дрвета или од камена, а покривене сламом. Биле су опремљене једноставним намештајем. Скромно покућство сачињавало је неколико клупа за седење, ниске сточице и сто. Укућани су спавали на слами.

Посуђе им је било направљено од дрвета и глине. Сеоске куће су углавном имале две просторије. Под је најчешће био од набијене земље. У једној просторији се налазило огњиште. Око огњишта су се окупљали чланови домаћинства. У једном домаћинству живело је по неколико генерација.

Одећа је била од грубих ланених и вунених тканина. Жене су на разбоју ткале платно и од њега шиле одећу, постељину и пешкире. Мушки чланови домаћинства су се углавном бавили земљорадњом, сточарством, пчеларством, ловом и риболовом. Деца су помагала у бројним сеоским пословима. Док су неки чували стоку, други су помагали у пољским радовима. Девојчице су претежно радиле кућне послове: чистиле, прале, кувале...

Исхрана сеоског становништва састојала се од намирница које су сами производили. Највише су јели поврће, воће и житарице. У свечаним приликама су јели месо и рибу. Мед су користили уместо шећера, а од воска су правили свеће.

Грб породице
Обреновић

Породица Обреновић је владала Србијом до 1903. године. Владари из ове породице успешно су окончали борбу за ослобођење и стварање модерне српске државе. Њихов рад наставили су владари из породице Карађорђевића.

Грб породице
Карађорђевић

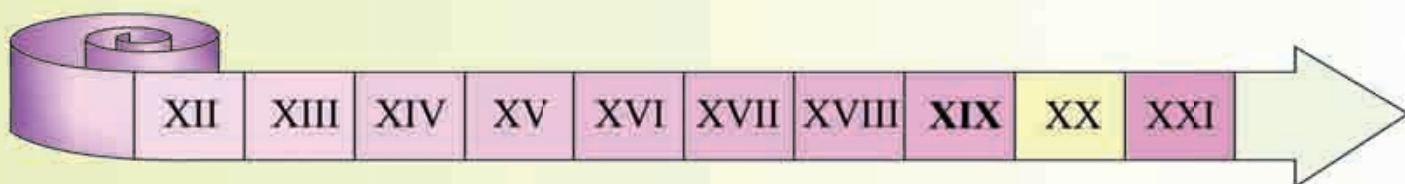

Петар Први Карађорђевић је био Карађорђев унук који је владао Србијом од 1903. до 1921. године. Током његове владавине Срби су водили Балканске ратове и Први светски рат. Био је скроман и омиљен у народу и зато су га звали Чика Пера.

Балкански ратови (1912-1913) су ратови које су балканске државе водиле за ослобођење од Турака. Била су два Балканска рата. Балканским ратовима завршена је борба српског народа за ослобођење од Турака. Та борба је трајала више од једног века и поред слободе донела је и стварање модерне државе која је почивала на законима. Један од најзначајнијих закона из тог времена је био закон о школама којим је уведено обавезно основно образовање.

Балканским ратовима завршено је једно поглавље у прошлости Срба и Краљевине Србије.

Први светски рат је трајао од 1914. до 1918. године и вођен је између две групе земаља. На једној страни су биле Енглеска, Русија и Француска, а на другој Немачка, Аустроугарска и Италија. Све ове земље су хтеле нову територијалну поделу света. Повод за почетак рата било је убиство аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда у Сарајеву. Атенатат је извршио Гаврило Принцип. Због овог догађаја Аустроугарска је објавила рат Србији. На страну Србије стале су Француска, Русија и Енглеска и рат се убрзо проширио на целу Европу. Био је то највећи рат до тог времена. У њему је учествовао велики број држава из целог света. Рат је завршен 1918. године победом Енглеске и Француске и њихових савезника, међу којима је била и Србија.

На самом почетку рата 1914. године Срби су победили аустроугарску војску на Церу и Колубари, великом заслугом чувених војсковођа Степе Степановића и Живојина Мишића. Крајем 1915. године српска војска, предвођена краљем Петром, морала је да се повуче пред налетом удружене немачке, аустроугарске и бугарске војске. Ово повлачење преко Албаније било је по изузетно хладној зими. Многи нису преживели прелазак преко Албаније. Умирала су од глади, исцрпљености и зиме. Српска војска се опоравила на острву Крфу и Виду, па је наставила да ратује на Солунском фронту. Одавде су Срби, заједно са савезницима, кренули у ослобођење Србије.

Живојин Мишић

Степа Степановић

По завршетку Првог светског рата 1918. године проглашена је нова држава: **Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца**. Ова држава 1929. године мења име у **Краљевина Југославија**.

СРБИЈА У XX ВЕКУ

Други светски рат

У 20. веку избио је још један велики рат. Био је то **Други светски рат**, највећи сукоб људи у прошлости. Започео је 1939. године, а завршио се 1945. године. Земље које су започеле рат: Немачка, Италија и Јапан, желеле су да освоје нове територије, прошире своје државе и владају светом. На другој страни су биле Велика Британија, Русија и САД. Овај рат донео је многе несреће читавом свету. Од убијања и смрти нису била поштеђена ни деца, жене и старци. Логори су били места где су људи масовно убијани. Рат је завршен поразом Немачке и њених савезника 1945. године.

Краљевина Југославија у Другом светском рату

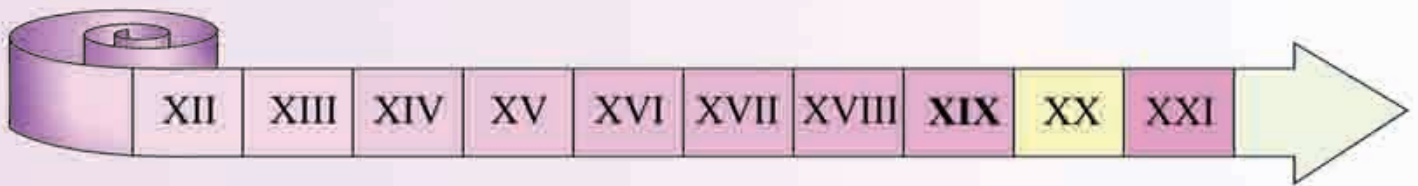
На подручју Југославије Други светски рат је започео 6. априла 1941. године немачким бомбардовањем Београда и других већих градова.

Јосип Броз Тито

У борби против окупатора учествовала су два покрета: партизански, на чијем челу је био **Јосип Броз Тито**, и Југословенска војска у отаџбини, под командом **Драже Михајловића**. Покрети су деловали потпуно одвојено. Забележени су и међусобни оружани сукоби. Током рата, Антифашистичка коалиција озваничила је партизански покрет као савезника у борби против фашизма.

Рат је званично завршен 9. маја 1945. године. Тај дан се у целом свету слави као Дан победе над фашизмом и Дан Европе.

По завршетку Другог светског рата Југославија је проглашена **Федеративном Народном Републиком** (касније **Социјалистичка Федеративна Република Југославија**). На челу нове државе био је **Јосип Броз Тито**, све до своје смрти 1980. године. Ова Југославија (СФРЈ) опстала је до последње деценије 20. века, када се распала на више малих држава. Међу овим новонасталим државама је и наша држава **Србија**.

Личности које су обележиле 20. век

Исидора
Секулић

У 20. веку живели су и стварали многи српски научници, писци и уметници. У свету науке велика имена су: Никола Тесла, Михајло Пупин, Михаило Петровић Алас, Јован Цвијић, Милутин Миланковић...

Велики писац Иво Андрић добио је Нобелову награду за књижевност. Поред њега, истичу се Милош Црњански, Исидора Секулић, Десанка Максимовић... Познати сликари су Сава Шумановић, Надежда Петровић и други.

Милош
Црњански

ЖИВОТ У СРБИЈИ ДАНАС

Опиши како су људи некада живели у Србији.

Садашњи живот и рад становништва Србије се у много чему разликује од живота и рада људи у прошлости. Убрзани развој науке и технике је утицао на живот и рад становништва.

Сеоско становништво се најчешће бави пољопривредом. Плодно земљиште се обрађује савременим машинама и тако је рад људи олакшан. Већина сеоских домаћинства живи у модерним кућама које су опремљене свим потребним апаратима и уређајима.

Изграђене су модерне саобраћајнице које су повезале разне делове наше земље.

Градови у Србији су уређени и имају све што је потребно за живот савременог човека. Неки од њих су познати по својим знаменитостима.

Због изузетних природних лепота, чистог ваздуха и воде, као и културно-историјских знаменитости, поједине делове наше земље посећују многобројни туристи.

Захваљујући савременим средствима комуникације, људи лако долазе до потребних информација и имају могућност да комуницирају са целим светом.

Многи наши научници, лекари, сликари, спортисти... су познати широм света.

По чему је наша домовина још позната?

XII век
Почетак успона Србије

XIII век
Србија постаје краљевина

XIV век
Србија постаје царство

XV век
Србију освајају Турци

XVI век
Срби пружају отпор турској власти

XVII век
Сеобе Срба у суседне земље

XVIII век
Центар српске културе у Аустријском царству

XIX век
1. и 2. српски устанак Срби стварају државу

XX век
Настанак и распад Југославије

XXI век

У другој половини 12. века почиње период јачања и територијалног ширења српске државе за време владавине Стефана Немање.

Стефан Немањић Првovenчани је средњи син Стефана Немање и први српски краљ. Крунисан је 1217. године у манастиру Жичи. Од ове године Србија је краљевина, а Стефан Немањић добија надимак Првovenчани.

У 14. веку, 1346. године, Стефан Душан крунисан је за цара и од тада је Србија царство. Цар Урош, син цара Душана није умео да сачува државу коју му је оставио отац. Смрћу цара Уроша 1371. године престаје да влада породица Немањића.

Турци су 1459. године освојили град Смедерево. Овим освајањем територија српске државе улази у састав турске државе.

После пада Смедерева, српски народ живи у саставу турске државе. Ово је почетак тешког периода у животу Срба.

Услед тешког живота под Турцима, Срби су се често селили у суседне државе. Једна таква велика сеоба била је 1690. године, под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића.

Од краја 17. века велики број Срба живи на подручју Аустријског царства. Центри културе Срба на овом подручју су Сремски Карловци, Сент Андреја и манастири на Фрушкој гори. Срби који су остали у турској држави боре се против Турака хајдучијом. Хајдуци су живели у шумама. Нападали су Турке и отимали им плен.

У 19. веку Срби су започели устанке против Турака. Били су то Први и Други српски устанак. Београдски пашалук се током Првог и Другог српског устанка ослобађа Турака. У другој половини 19. века Србија постаје самостална, независна и модерна држава.

Београдски пашалук се простирао од Саве и Дунава до Западне Мораве и од Дрине до Тимока.

У последњој деценији 20. века почиње распад Југославије на више мањих држава. Међу овим новонасталим државама је и наша држава Србија.

Крајем 12. и почетком 13. века Србија или Рашка заузимала је простор око река Ибра, Пиве, Таре, Западне Мораве и неке области у приморју.

После периода владавине Немањића, српска држава полако слаби под налетом Турака. Први на удару Турака је кнез Лазар. После битке на Косову, 1389. године, где је погинуо кнез Лазар, део Србије улази у састав турске државе.

Турци су 1459. године освојили град Смедерево. Овим освајањем територија српске државе улази у састав турске државе.

Српска деспотовина у 15. веку простира се од Саве и Дунава до Јадранског мора. Београд је тада први пут постао главни град Србије.

Карта показује правац сеобе Срба са Косова, Метохије и Македоније ка северу, преко Дунава и Саве, на територију Аустријског царства. Данас је то територија Војводине и Мађарске.

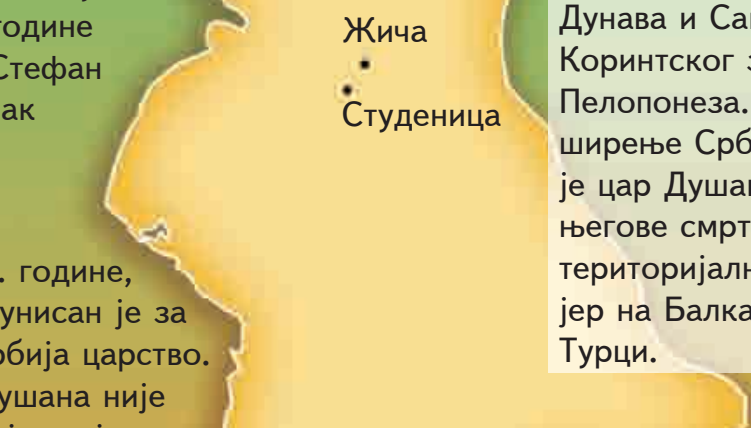
Услед тешког живота под Турцима, Срби су се често селили у суседне државе. Једна таква велика сеоба била је 1690. године, под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића.

Од краја 17. века велики број Срба живи на подручју Аустријског царства. Центри културе Срба на овом подручју су Сремски Карловци, Сент Андреја и манастири на Фрушкој гори. Срби који су остали у турској држави боре се против Турака хајдучијом. Хајдуци су живели у шумама. Нападали су Турке и отимали им плен.

У 19. веку Срби су започели устанке против Турака. Били су то Први и Други српски устанак. Београдски пашалук се током Првог и Другог српског устанка ослобађа Турака. У другој половини 19. века Србија постаје самостална, независна и модерна држава.

Београдски пашалук се простирао од Саве и Дунава до Западне Мораве и од Дрине до Тимока.

Током 20. века у свету су вођена два велика рата: Први и Други светски рат. Србија је активно учествовала у овим ратовима. После Првог светског рата на подручју Балкана настаје нова држава: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Ова држава касније добија име Југославија.

XII

Манастир Студеница

Накит из 12. века

Мирослављево јеванђеље

Релјеф из Студенице

„Тројеручица“ икона из Хиландара

Манастир Хиландар

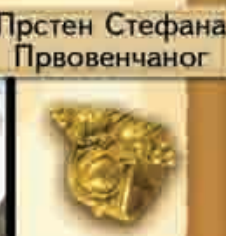
XIII

Манастир Жича

Новац из 13. века

Прстен Стефана Првовенчаног

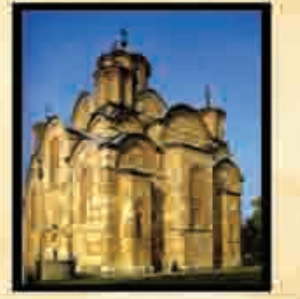

Манастир Милешева

XIV

Косовска битка

Манастир Грачаница

Новац из 14. века

Кнез Лазар

Душанов законик

XV

Манастир Манасија

Јатаган

Калемегданска тврђава

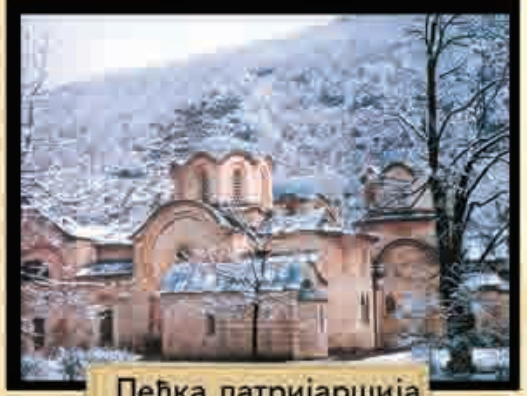

Сребрни новчић из 15. века

Тврђава у Крушевцу

XVI

Пеђка патријаршија

Гуслар

XVII

Икона из Пеђке патријаршије

Арсеније Чернојевић

XVIII

„Вазнесење“ С. Карловци

Ибрик

XIX

Војводска застава (лице и наличје)

Вук Караџић

Доситеј Обрадовић

Други српски устанак

Споменик кнезу Михајлу

Вуков и Доситејево музеј

XX

Храм Светог Саве

Београд - почетак 20. века

Солунски фронт

Никола Тесла

Михајло Пупин

Надежда Петровић

Десанка Максимовић

Иво Андрић

Иво Андрић

Србија

Западна Србија је имала богату прошлост искуњену вазним личностима и догађајима.

Пођимо сада заједно на путовање у прошлост наше земље.

МОЈА ДОМОВИНА

ПРИРОДА И ДРУШТВО ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Друго издање

2009. година

Ауторски тим НОВЕ ШКОЛЕ:

Милица Ћук
Гордана Стевановић
Надица Станојчић

Илустрације и дизајн:

Марија Дашић Тодорић
Горан Витановић
Марија Хајстер
Бранислав Бркић

Рецензенти:

проф. др Јово Малешевић, Педагошки факултет у Сомбору
Весна Радонић, педагог, ОШ „Краљ Петар Први“ у Београду
Радослав Даљевић, дипл. физико-хемичар ИОФХ у Београду

Уредница:

Драгана Ћук

Издавач:

НОВА ШКОЛА д.о.о. Београд
Господар Јованова 22
Тел/факс: 011 2631 652, 011 3284 989

Штампано у НРК

Тираж:

10 000

© Нова школа 2009. Сва права задржана

ISBN 978-86-85307-63-8

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србија, Београд

37.016:3/5 (075.2)

ЋУК, Милица

Моја домовина : природа и друштво за четврти разред основне школе / [ауторски тим Милица Ћук, Гордана Стевановић, Надица Станојчић ; илустрације Марија Дашић Тодорић ... и др.] - 2. изд. - Београд : Нова школа, 2009 (Кина) . - 80 стр. : илустр. : 29 cm.

Податак о ауторима преузет из колофона. -
Тираж 10, 000.

ISBN 978-86-85307-63-8

1. Стевановић, Гордана [аутор] 2. Станојчић, Надица [аутор]

COBISS . SR - ID 158289932

ISBN 978-86-85307-63-8

9 788685 307638